

Poradnik metodyczny pracy z symulatorem rozpraw sądowych

Teraz Ty bądź Sędzią!

Poradnik dla nauczycieli klasy VIII szkoły podstawowej i szkół ponadpodstawowych oraz edukatorów

Fundacja ProPublika

Symulator rozpraw sądowych pozwala przyjrzeć się sytuacjom, w których codzienne decyzje prowadzą do poważnych konsekwencji prawnych i społecznych. Uczniowie poznają historię bohaterów, śledzą argumenty, odpowiadają na pytania i konfrontują własne stanowisko z przedstawionym przebiegiem sprawy. Prowadzący pomaga im zrozumieć, na czym opierają swoje opinie, jakie informacje pomijają i co można zrobić, aby zapobiegać krzywdzeniu.

Ten poradnik wyjaśnia, jak prowadzić takie zajęcia samodzielnie. Obejmuje trzynaście spraw, w tym trzy dotyczące mediacji: dręczenie rówieśnicze, ksenofobię i rozwód. Zawiera sposoby organizacji lekcji, karty wszystkich spraw, przykłady pytań i odpowiedzi, ścieżki edukacyjne, powiązania z podstawą programową i wskazówki dotyczące rozmów na trudne tematy. Można korzystać z niego podczas WOS, edukacji obywatelskiej, godzin wychowawczych i zajęć pozalekcyjnych.

Nie trzeba znać wszystkich przepisów, aby rozpocząć pracę z symulatorem. Trzeba natomiast obejrzeć wybraną sprawę, ustalić cel zajęć i przygotować sposób prowadzenia rozmowy. Nauczyciel prowadzi zajęcia, wyjaśnia niezbędne pojęcia oraz pilnuje szacunku i bezpieczeństwa. Wątpliwości prawne sprawdza w wiarygodnych źródłach lub omawia z zaproszonym ekspertem.

Historie filmowe są inscenizacjami i pokazują wybrane fragmenty postępowań. Nie zastępują akt sądowych ani indywidualnej porady prawnej. Uczniowie ćwiczą rozumowanie na materiale edukacyjnym. Istotnym efektem lekcji jest umiejętność uzasadnienia stanowiska i wskazania bezpiecznego działania, które można zastosować w codziennym życiu.

Symulator jest dostępny pod adresem <https://www.wydaj-wyrok.pl>. Poradnik można wykorzystywać samodzielnie oraz razem ze scenariuszami lekcji, kartami pracy i pomocami graficznymi do poszczególnych spraw.

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

Zadanie „Teraz Ty bądź Sędzią! - nowe scenariusze, nowe możliwości” jest finansowane ze środków Ministra Edukacji Narodowej - Program Młodzi Obywatele.

Jak korzystać z poradnika

Mapa rozdziałów

- [1. Przygotowanie i organizacja zajęć: cele, działanie symulatora, wybór sprawy, czas i sposoby pracy.](#)
- [2. Metody pracy i prowadzenie dyskusji: analiza informacji, argumentowanie, pytania, rozstrzygnięcia i statystyki wyborów.](#)
- [3. Mediacja i bezpieczeństwo: zasady rozmowy, różnica między konfliktem a przemocą, trudne tematy i dostępność zajęć.](#)
- [4. Powiązania programowe i ścieżki edukacyjne: klasa VIII, szkoły ponadpodstawowe i cykle tematyczne.](#)
- [5. Karty dziesięciu spraw: od stalkingu i handlu narkotykami po alimenty i nękanie uczennicy.](#)
- [6. Karty spraw dotyczących mediacji: dręczenie, ksenofobia i rozwód.](#)
- [7. Objasnienia prawne dla prowadzącego: role uczestników, podstawowe rozróżnienia i przepisy przy omawianiu dawnych zdarzeń.](#)
- [8. Dobre praktyki i ewaluacja: doświadczenia Fundacji, przykłady zajęć, informacja zwrotna i listy kontrolne.](#)
- [9. Przykłady odpowiedzi i kryteria oceny: klucz do pytań o wiedzę, skala informacji zwrotnej i przykłady uzasadnień.](#)
- [10. Źródła i materiały: oficjalne podstawy programowe, przepisy, opracowania i symulator.](#)

Gdy prowadzisz pierwszą lekcję

Przeczytaj rozdział o przygotowaniu zajęć i kartę wybranej sprawy. Karta zbiera rekomendowany poziom, trudne treści, pojęcia, miejsca zatrzymania i odnośniki do materiałów. Ustal jeden główny cel i wybierz dwa lub trzy pytania do pogłębionej rozmowy. Przejdź sprawę przed lekcją i sprawdź, ile czasu potrzebujesz na filmy. Przy tematach przemocy lub kryzysu psychicznego przeczytaj także część o bezpieczeństwie.

Gdy planujesz cykl spotkań

Skorzystaj ze ścieżek edukacyjnych. Każda łączy kilka historii wokół wspólnego problemu. Kolejność spraw służy stopniowemu pogłębianiu rozumienia, a zadanie końcowe pomaga zastosować wnioski w innych sytuacjach.

Gdy zapraszasz prawnika

Przełącz ekspertowi temat, wiek uczniów, cel zajęć i przewidywany czas rozmowy. Ustal podział ról. Nauczyciel odpowiada za organizację klasy, a ekspert pomaga wyjaśniać zagadnienia prawne. Obecność gościa nie zwalnia z obejrzenia materiału wcześniej.

Gdy korzystasz z osobnych kompletów edukacyjnych

Poradnik wyjaśnia ogólną metodykę. Szczegółowy scenariusz lekcji, karta pracy i zestaw graficzny do konkretnej sprawy służą realizacji wybranych zajęć. Dostosuj ich zakres do klasy i czasu. Sześć scenariuszy dla dwóch poziomów nauczania stanowi osobny element pakietu edukacyjnego.

1 Przygotowanie i organizacja zajęć

Co uczniowie mają wynieść z lekcji

Zacznij od efektu, który będzie można zauważyć. Zamiast ogólnego celu „poznanie prawa” przyjmij na przykład: uczeń wskazuje trzy istotne okoliczności sprawy, odróżnia twierdzenie bohatera od przedstawionego dowodu i uzasadnia własny wybór. Przy sprawie o dręczenie celem może być rozpoznanie przemocy oraz wskazanie osoby dorosłej, do której można zwrócić się o pomoc.

Symulator daje możliwość rozwijania wiedzy prawnej, umiejętności analizy oraz kompetencji społecznych. Na jednej lekcji wybierz jeden cel główny i najwyżej dwa cele wspierające. Nadmiar celów utrudnia podsumowanie rozmowy i sprawdzenie, czego uczniowie się nauczyli.

Obszar	Co uczeń potrafi po lekcji	Jak to sprawdzić
Rozumienie sprawy	Uczeń wskazuje ważne zdarzenie i jego skutek.	Krótkie przypomnienie kolejności wydarzeń.
Analiza informacji	Uczeń rozróżnia fakt, twierdzenie strony i ocenę.	Notatka z trzema przykładami.
Argumentowanie	Uczeń łączy opinię z konkretną informacją z filmu.	Dwuzdaniowe uzasadnienie decyzji.
Komunikacja	Uczeń potrafi przedstawić odmienne zdanie z szacunkiem.	Obserwacja rozmowy lub praca w parze.
Bezpieczeństwo	Uczeń wskazuje bezpieczny krok i osobę udzielającą pomocy.	Odpowiedź na pytanie „co można zrobić?”.

🕒 Cele w języku ucznia

Na początku lekcji powiedz: „Dzisiaj sprawdzimy, jakie informacje są potrzebne do podjęcia decyzji. Na końcu każdy uzasadni swój wybór i wskaże jeden sposób zapobiegania podobnej sytuacji”. W zajęciach o mediacji użyj celu: „Sprawdzimy, co pomaga w rozmowie i kiedy potrzebna jest ochrona oraz pomoc dorosłych”.

🕒 Co uznajemy za sukces

Uczeń może zmienić zdanie po otrzymaniu nowych informacji. Może także pozostać przy swojej ocenie, jeśli potrafi ją uzasadnić i uwzględnić istotne okoliczności. Zgodność wybranego rozstrzygnięcia z filmem nie jest jedyną miarą uczenia się. Ważne są jakość argumentacji, poprawne rozumienie pojęć i szacunek dla innych.

Uczniowie nie mają obowiązku opowiadać o własnych doświadczeniach. Można osiągnąć wszystkie cele, analizując wyłącznie bohaterów i wydarzenia przedstawione w materiale.

Jak działa symulator i jak objaśnić jego przebieg

Wspólny schemat pracy

Na stronie symulatora wybierz sprawę i przeczytaj jej opis. Sprawdź, jak przedstawiono bohaterów, kategorię sprawy oraz jej temat. Następnie uruchamiaj kolejne segmenty filmowe i zatrzymuj się przy pytaniach. Uczniowie powinni otrzymać chwilę na własną odpowiedź, zanim usłyszą opinie innych.

W sprawach takich jak wandalizm, stalking, handel narkotykami, rozbój czy alimenty uczestnik poznaje okoliczności, rozważa argumenty, wybiera własne rozstrzygnięcie i porównuje je z przedstawionym orzeczeniem. Po uzasadnieniu może ocenić rozstrzygnięcie. Pytania po drodze kierują uwagę na konkretne okoliczności.

Sprawy „Dręczenie”, „Ksenofobia” i „Rozwód” skupiają się na relacjach bohaterów, konflikcie i mediacji. Pytania dotyczą między innymi pomocy, dobrowolności, komunikacji, postaw dorosłych oraz bezpieczeństwa. Nie sprowadzaj ich omówienia do wyboru kary. Na zakończenie warto porozmawiać o tym, co umożliwiło porozumienie albo dlaczego do niego nie doszło.

Sześć etapów nie oznacza sześciu identycznych nazw

Każda z tych trzech spraw ma sześć etapów. W rozwodzie pojawiają się m.in. pierwsza rozprawa, mediacja, dalszy bieg sprawy i finał. Dręczenie obejmuje mediację rówieśniczą oraz późniejszą mediację z udziałem rodziców. W ksenofobii osobne znaczenie mają finał sprawy i podsumowanie. Korzystaj z nazw wyświetlanych w danej sprawie.

Odpowiedź ucznia a dalszy film

Filmy mają ustaloną kolejność wydarzeń. Nie zapowiadaj, że wybór odpowiedzi zmieni los bohaterów, jeżeli dana wersja narzędzia nie ma takiej funkcji. Wyjaśnij, że odpowiedzi służą do zastanowienia się nad sprawą, a kolejne filmy pokazują przygotowaną historię.

Podsumowanie sprawy

Po ostatnim filmie zarezerwuj czas na rozmowę. Jeżeli narzędzie pokazuje statystyki wyborów, wykorzystaj je do porównania opinii. Jeżeli uczeń generuje PDF z potwierdzeniem, potraktuj go jako potwierdzenie ukończenia sprawy. Efekty uczenia się sprawdzaj dodatkowym, krótkim zadaniem. Przed lekcją sprawdź sposób zakończenia i dostępność funkcji w wybranej sprawie.

Przygotowanie prowadzącego i dobór sprawy

Przed spotkaniem z klasą

Obejrzyj całą sprawę, łącznie z końcową planszą. Zapisz miejsca, w których zatrzymasz film lub rozwiniesz dyskusję. Sprawdź, czy pytanie dotyczy wiedzy, interpretacji sytuacji czy opinii. Przygotuj krótkie objaśnienia najwyżej kilku pojęć potrzebnych do zrozumienia historii.

Zmierz czas materiału w swojej wersji narzędzia. Pojedynczy etap zwykle trwa kilka minut, ale długość spraw jest różna. Sprawdź internet, dźwięk, wielkość obrazu i czytelność napisów. W razie problemu technicznego miej własne streszczenie fabuły oraz pytania, dzięki którym można kontynuować analizę.

Jak wybrać temat

Uwzględnij cel zajęć, wiek, wcześniejszą wiedzę i aktualną sytuację klasy. Sprawa „Dręczenie” przedstawia sytuację szkolną bliską uczniom klasy VIII. Alimenty i rozwód dobrze nadają się do rozmowy ze starszą młodzieżą o samodzielności i odpowiedzialności rodzinnej. Są to wskazówki dla prowadzącego, a nie sztywne ograniczenia wiekowe ustalone przez autorów narzędzia.

Rozbój, wypadek, śmierć człowieka, śmierć zwierzęcia oraz nękanie Dominiki zawierają szczególnie trudne treści. Najpierw oceń konkretne sceny i potrzeby grupy. Jeśli sceny mogą być zbyt trudne dla uczniów, wybierz inną sprawę lub zastąp fragment neutralnym streszczeniem. Nie wystarczy uprzedzić o temacie, jeśli sposób jego przedstawienia przekracza możliwości klasy.

Wybór wspólnie z uczniami

Możesz pokazać dwa lub trzy wcześniej sprawdzone opisy i pozwolić klasie wybrać temat. Takie rozwiązanie zwiększa współodpowiedzialność za lekcję. Prowadzący zachowuje odpowiedzialność za dobór materiału. Głosowanie nie powinno przesądzać o pokazaniu scen niewłaściwych dla grupy.

Przygotowanie językowe

Wyjaśnij różnicę między uczestnikiem sprawy a aktorem, między pozwanym a oskarżonym oraz między mediacją a rozstrzygnięciem sądu. Przedstaw bohaterów imionami użytymi w karcie sprawy. Sprawy „Dręczenie” i „Bullying” opisują różne historie: pierwsza dotyczy Maćka, druga Dominiki.

Karty podają zalecany poziom edukacji i opisują wydarzenia, przy których warto zatrzymać film. Wybierz pytania odpowiednie dla swojej klasy. Przed lekcją sprawdź długość filmów w odtwarzaczu i dopasuj liczbę przerw na rozmowę do czasu zajęć.

Na zakończenie przygotowań zapisz jedno zdanie: „Po tej lekcji uczeń będzie potrafił...”. To zdanie pomoże zdecydować, które wątki rozwinąć, a które pozostawić na kolejne spotkanie.

Ile czasu przeznaczyć na zajęcia

Wariant podstawowy na 45 minut

Podczas zajęć prowadzonych przez Fundację jedna sprawa zwykle wypełnia godzinę lekcyjną, wraz ze wstępem i dyskusją. Poniższy rozkład czasu jest przykładowy. Dostosuj go po sprawdzeniu długości filmów.

Czas	Działanie	Zadanie prowadzącego
0-5 minut	Cel, temat, zasady rozmowy.	Uprzedź o trudnych treściach i wyjaśnij sposób pracy.
5-10 minut	Wprowadzenie i okoliczności.	Sprawdź, czy klasa rozumie, kto uczestniczy w sprawie.
10-30 minut	Kolejne filmy i odpowiedzi.	Pogłębiaj dwa lub trzy kluczowe pytania, pozostałe omów krótko.
30-38 minut	Rozstrzygnięcie lub finał.	Poproś o argumenty i porównanie z wcześniejszą opinią.
38-43 minuty	Wnioski i zastosowanie.	Przenieś uwagę na odpowiedzialność, pomoc lub zapobieganie.
43-45 minut	Krótką refleksja ucznia.	Zbierz jedno uzasadnienie i jeden praktyczny wniosek.

Wariant pogłębiony na 90 minut

Pierwsze 45 minut przeznacz na wprowadzenie, oglądanie i odpowiedzi. Drugie 45 minut podziel na analizę w grupach (15 minut), przedstawienie i porównanie argumentów (15 minut), ćwiczenie zastosowania wniosków (10 minut) oraz indywidualną refleksję (5 minut). Zadbaj o krótką przerwę między częściami zgodnie z organizacją zajęć.

Wariant pogłębiony pozwala wrócić do fragmentu, porównać twierdzenia stron albo opracować plan reagowania. Jest szczególnie przydatny przy rozbudowanych historiach, intensywnej dyskusji i zaproszeniu eksperta. Nie trzeba oglądać dwóch spraw, aby sensownie wykorzystać dwie godziny.

Gdy czasu jest za mało

Ogranicz liczbę rozwijanych pytań. Zostaw na później dodatkowy wątek, ale zachowaj zakończenie i krótką refleksję. Jeśli konieczne jest przerywanie historii, jasno powiedz, czego jeszcze nie znamy i kiedy nastąpi ciąg dalszy. Nie wymagaj ostatecznego rozstrzygnięcia na podstawie niepełnego materiału.

Podany rozkład czasu jest orientacyjny i nie wynika z pomiaru długości wszystkich spraw. Jeśli uczniowie chętnie zabierają głos, rozmowa może potrwać dłużej. Jej zakres powinien wynikać z celu zajęć.

Sposoby pracy w klasie i zdalnie

Jeden wspólny ekran

Wyświetlaj materiał na projektorze, monitorze lub tablicy multimedialnej. Przed zaznaczeniem odpowiedzi daj uczniom 20-30 sekund na namysł. Można głosować kartkami z numerem odpowiedzi, krótką notatką lub podniesieniem ręki. Przy trudnych tematach wybierz głosowanie anonimowe, aby ograniczyć presję grupy.

Nie sprowadzaj decyzji klasy do stanowiska najgłośniejszej osoby. Zapytaj o dwa różne uzasadnienia, także przy zdecydowanej większości jednej odpowiedzi. Wybór zaznaczony przez prowadzącego pozwala przejść dalej, ale nie oznacza, że każdy uczeń musi przyjąć takie samo stanowisko.

Indywidualne urządzenia

Strona dostosowuje się do wielkości ekranu, dlatego można korzystać z komputerów, tabletów i smartfonów. Ustal wspólne punkty zatrzymania. Uczeń ogląda i odpowiada samodzielnie, a po wybranym pytaniu czeka na rozmowę. Dzięki temu różne tempo pracy nie rozbija lekcji. Zapewnij alternatywę osobom bez własnego urządzenia lub internetu.

Wspólne oglądanie przy jednym urządzeniu można połączyć z pracą w parach. Jedna osoba notuje ważne informacje, druga formułuje pytanie. Po kolejnym etapie zamieniają się rolami. Nie pozwól, by obsługa urządzenia decydowała o tym, kto ma prawo do opinii.

Zajęcia zdalne

Możesz udostępniać ekran podczas spotkania albo polecić samodzielne przejście sprawy. Przy wspólnym oglądaniu zaplanuj rozmowę lub odpowiedzi na czacie. Przy pracy samodzielnej podaj termin, cel, zakres oraz krótkie zadanie do przemyślenia. Sprawdź, czy uczeń może odtworzyć dźwięk i korzystać z dostępnych wersji materiału.

PDF z potwierdzeniem ukończenia jest przydatny organizacyjnie. Dołącz do niego zadanie: „Podaj informację, która wpłynęła na twój wybór, oraz jeden wniosek przydatny poza filmem”. Potwierdzenie nie pokazuje samo w sobie, czy uczeń rozumie temat. Nie żądaj publicznego udostępniania pliku ani dodatkowych danych osobowych.

Kontynuacja poza lekcją

Jeśli zadasz sprawę do samodzielnej pracy, ustal możliwość wykonania jej w szkole. Nie zakładaj, że każdy uczeń ma spokojne miejsce, sprzęt i wsparcie w domu. Omawianie trudnej historii warto zakończyć wspólnym spotkaniem, podczas którego można wyjaśnić wątpliwości.

2 Metody pracy i analiza informacji

Fakt twierdzenie ocena

Zaproponuj trzy kolumny w zeszycie. W pierwszej uczniowie zapisują informacje przedstawione jako ustalone w materiale. W drugiej zapisują twierdzenia uczestników, które trzeba sprawdzić. W trzeciej umieszczają opinie i oceny. Powiedz, że film pokazuje część materiału, dlatego nie każdą wypowiedź można od razu uznać za potwierdzony fakt.

Przykład ze stalkingu: oskarżony twierdzi, że wiadomości wysyła ktoś inny, natomiast w dalszej części pojawiają się informacje o analizie urządzeń i komunikacji. Zadanie polega na wskazaniu, jak nowa informacja wpływa na ocenę wcześniejszego wyjaśnienia. Nie chodzi o ocenę bohatera na podstawie jego wyglądu lub statusu.

Argument informacja wniosek

Poproś o zapis: „Uważam..., ponieważ w materiale..., dlatego...”. Jeśli uczeń mówi „kara powinna być surowa”, dopytaj, która okoliczność uzasadnia tę ocenę. Jeśli argumentuje współczuciem wobec rodziny sprawcy, zapytaj, jak uwzględnił także sytuację osoby pokrzywdzonej.

Oś zdarzeń

W sprawie wypadku uczniowie porządkują kolejne zdarzenia i decyzje: wyjazd na spotkanie, spożycie alkoholu, wybór sposobu powrotu, przewożenie pasażerki, upadek i jego następstwa. Następnie wskazują momenty, w których można było podjąć bezpieczniejszą decyzję. Nie każde wcześniejsze zdarzenie jest jednak przyczyną skutku w rozumieniu prawa. Aby to ocenić, trzeba ustalić szczegółowe okoliczności.

Zmiana stanowiska

Przed kolejnym etapem zapisz „moja obecna opinia” i „informacja, której jeszcze potrzebuję”. Po filmie zapytaj, czy pojawiła się ta informacja. Zmiana zdania oparta na dowodzie jest przejawem uczenia się. Nie wyśmiewaj wcześniejszej odpowiedzi i nie wymagaj obrony stanowiska, które uczeń uznał za błędne.

Praca w małych zespołach

Podziel zadania na analizę potrzeb pokrzywdzonego, argumentów dotyczących sprawcy i możliwych sposobów zapobiegania. Zespoły nie odgrywają przemocy i nie mają usprawiedliwiać dyskryminacji. Przedstawiają informacje oraz pytania. Każdy zespół kończy pracę jednym zdaniem opartym na materiale i jedną wątpliwością.

Wszystkie powyższe ćwiczenia są propozycjami metodycznymi. Można je stosować niezależnie od tego, czy dana sprawa ma własną kartę pracy.

Jak prowadzić dyskusję

Najpierw samodzielny namysł

Po pytaniu daj chwilę ciszy. Następnie zaproponuj rozmowę w parze, a dopiero później zbierz wypowiedzi całej klasy. Ten porządek zwiększa szansę udziału uczniów, którzy potrzebują czasu lub nie chcą zabierać głosu przy wszystkich. Pozwala też ograniczyć powtarzanie pierwszej usłyszanej opinii.

Pytania które pogłębiają odpowiedź

- „Na jakiej informacji opierasz tę ocenę?”
- „Czy to zostało pokazane, czy mówi o tym tylko jedna osoba?”
- „Jakiej informacji jeszcze potrzebujesz?”
- „Jak twoja propozycja uwzględnia osobę pokrzywdzoną?”
- „Jakie mogą być skutki tego rozwiązania dla innych?”
- „Co mogłoby zapobiec podobnej sytuacji?”

Nie zadawaj wszystkich pytań po każdej odpowiedzi. Wybierz jedno, które rzeczywiście rozwija wypowiedź. Krótkie dopytanie jest zwykle skuteczniejsze niż wykład przerywający tok myślenia ucznia.

Przykładowe reakcje prowadzącego

Gdy uczeń mówi „to tylko żart”, odpowiedz: „Sprawdźmy skutki i to, czy osoba, do której skierowano te słowa, mogła bezpiecznie odmówić udziału. Co pokazuje film?”. Gdy pada „sam sobie winien”, zatrzymaj obwinianie i wróć do odpowiedzialności osoby krzywdzącej oraz możliwości uzyskania pomocy.

Jeśli ktoś wyśmiewa odpowiedź kolegi, powiedz: „Można nie zgadzać się z argumentem. Nie oceniamy osoby, która go przedstawia. Sformułuj swoją wątpliwość bez obrażania”. Jeśli wypowiedź zawiera stereotyp, poproś o sprawdzenie konkretnej informacji i nazwij krzywdzące uogólnienie.

Uczciwe przyznanie niewiedzy

Nauczyciel może powiedzieć: „To pytanie wymaga sprawdzenia przepisu. Zapiszę je i wrócę z odpowiedzią”. Nie zgaduj wysokości kar, terminów ani skutków procesowych. Poproś ucznia, by oddzielił pytanie o przedstawioną historię od pytania o rzeczywistą sytuację prawną.

Podsumowanie rozmowy

Podsumuj dwa lub trzy ustalenia, nazwij różnicę stanowisk i wskaż praktyczny wniosek. Zakończenie nie wymaga jednomyślności. W sprawach dotyczących krzywdzenia musi jednak pozostać jasne, że przemoc i dyskryminacja wymagają reakcji, a osoba doświadczająca krzywdy ma prawo do pomocy i ochrony.

Pytania rozstrzygnięcia i statystyki wyborów

Trzy rodzaje pytań

Pytania o wiedzę dotyczą zasad, takich jak dobrowolność mediacji. Wymagają wyjaśnienia prawidłowej odpowiedzi. Pytania interpretacyjne dotyczą znaczenia określonego zachowania lub informacji; wymagają uzasadnienia na podstawie filmu. Przy pytaniach o opinię uczniowie oceniają rozstrzygnięcie. Oceniaj ich uzasadnienie, a nie zgodność odpowiedzi z poglądem nauczyciela.

Opcje odpowiedzi mogą być celowo uproszczone. Poproś uczniów o dopowiedzenie, od czego zależy ich stanowisko. Przy odpowiedzi „nie jestem pewien” zapytaj, jaka informacja pozwoliłaby wyrobić opinię. Niepewność uzasadniona brakiem danych jest wartościowa.

Przed pokazaniem orzeczenia

Poproś o wybór i krótkie uzasadnienie. Dopiero potem pokaż rozstrzygnięcie. Dzięki temu uczniowie porównują własne rozumowanie z argumentami przedstawionymi w materiale. Samo odgadnięcie wyroku nie daje informacji, czy rozumieją jego podstawy.

Po pokazaniu orzeczenia

Zapytaj: „Co sąd uwzględnił? Czy my uwzględniliśmy tę samą okoliczność? Czy uzasadnienie zmieniło naszą ocenę?”. Przy mediacji zapytaj: „Co umożliwiło porozumienie? Co przeszkodziło? Czy uczestnicy byli bezpieczni i mogli dobrowolnie zdecydować?”.

Nie przedstawiaj inscenizowanego rozstrzygnięcia jako reguły dla wszystkich podobnych spraw. Różnice w faktach, dowodach, wieku i stanie prawnym mogą prowadzić do innych wyników.

Jak wykorzystać statystyki

Statystyki odpowiedzi innych użytkowników są informacją o wyborach osób, które skorzystały z narzędzia. Nie są reprezentatywnym badaniem opinii społecznej, nie rozstrzygają o prawidłowości prawnej i nie dowodzą, że większość ma rację.

Jeżeli wyniki klasy różnią się od statystyk, zapytaj o możliwe powody: dobór uczestników, wiek, sposób rozmowy, wcześniejszą wiedzę lub interpretację pytań. Nie wyciągaj wniosków o całej młodzieży ani całym społeczeństwie. Jeśli brak informacji o liczbie odpowiedzi, nie dopisuj własnych danych.

Krótkie zadanie końcowe

Uczeń zapisuje: „Moja decyzja..., najważniejszy argument..., informacja, którą muszę jeszcze sprawdzić...”. W sprawach o przemoc dodaje jeden bezpieczny krok. W sprawie rozwodowej wskazuje jedną potrzebę dziecka, którą rodzice powinni uwzględnić.

3 Mediacja i zasady bezpiecznej rozmowy

Rola mediatora

Mediator pomaga uczestnikom porozumiewać się i szukać rozwiązania. Nie wydaje wyroku, nie reprezentuje jednej strony i nie narzuca ugody. Uczestnicy powinni rozumieć zasady oraz mieć możliwość dobrowolnej decyzji. Standardy mediacji podkreślają bezstronność, poufność i samodzielność stron. [5]

Zakres poufności zależy od przepisów i rodzaju postępowania. Nie obiecuj uczniom bezwzględnej tajemnicy, jeżeli pojawiają się informacje wymagające ochrony dziecka lub interwencji. Szkolne ćwiczenie komunikacyjne nie jest rzeczywistym postępowaniem mediacyjnym.

Jak analizować scenę mediacji

Zwróć uwagę na ustalenie zasad, zgodę uczestników, sposób udzielania głosu oraz reagowanie na przerywanie i obrażanie. Zapytaj, czy mediator pomaga nazwać potrzeby i czy strony mają możliwość odmowy. W filmie można wskazać zarówno zachowania pomocne, jak i takie, które wymagają krytycznego omówienia.

Stanowisko i potrzeba

Stanowisko to deklaracja, czego dana osoba żąda. Potrzeba wyjaśnia, co jest dla niej ważne. W rozwodzie Paweł podkreśla finansowanie rehabilitacji, a Agnieszka mówi o samotności i przeciążeniu. Rozpoznanie obu perspektyw pomaga zrozumieć spór. Nie oznacza automatycznego przyjęcia wszystkich żądań.

Porozumienie nie musi oznaczać powrotu do dawnej relacji

W sprawie rozwodowej strony mogą uzgodnić warunki rozstania i współpracę dotyczącą dziecka. Zajęcia nie powinny sugerować, że jedynym sukcesem jest utrzymanie małżeństwa. W sprawach szkolnych celem może być bezpieczne funkcjonowanie bez dalszego krzywdzenia. Uczestnicy nie muszą zostać przyjaciółmi.

Krótkie ćwiczenie komunikacyjne

Wykorzystaj neutralny spór o podział pracy przy projekcie. Jedna osoba opisuje swoje potrzeby, druga powtarza, co zrozumiała, a trzecia pilnuje zasad rozmowy. Po dwóch minutach zamień role. Ćwicz słuchanie i jasność wypowiedzi; nie odtwarzaj wyzwisk, przemocy ani trudnych relacji uczniów.

Mediacja w sprawie nieletniego

Skierowanie przez sąd nie oznacza obowiązku zawarcia porozumienia. Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich przewiduje zgodę oraz możliwość jej wycofania. Uгода może dotyczyć naprawienia szkody lub zadośćuczynienia. Nie zastępuje samodzielnej oceny sądu. [8, art. 57]

Źródło zasad: standardy prowadzenia mediacji publikowane przez Sąd Okręgowy w Lublinie. Analiza scen i ćwiczenie są propozycjami dydaktycznymi poradnika.

✓ Konflikt przemoc i granice mediacji

Rozróżnienie potrzebne przed rozmową

Konflikt może wynikać ze sprzecznych interesów osób, które są w stanie rozmawiać na zbliżonych warunkach. Przemoc wiąże się z krzywdzeniem i przewagą, która utrudnia obronę. Historii przedstawionych w sprawach „Dręczenie” i „Ksenofobia” nie należy traktować jak zwykłej sprzeczki dwóch osób. ORE zwraca uwagę na nierównowagę sił w przemocy rówieśniczej. [6]

Pytanie prowadzącego	Na co zwrócić uwagę w filmie
Czy zachowanie się powtarza?	Kolejne wyzwiska, wiadomości, unikanie miejsc lub osób.
Czy jedna osoba ma przewagę?	Wsparcie grupy, dominowanie rozmowy, zastraszanie.
Czy pokrzywdzony może bezpiecznie odmówić?	Obawa przed odwetem lub dalszym poniżaniem.
Czy krzywdzenie zostało zatrzymane?	Zachowanie sprawcy pomiędzy spotkaniami i podczas rozmowy.
Czy pomoc dorosłych jest dostępna?	Reakcja nauczyciela, rodziców, specjalistów i szkoły.

✓ Priorytet bezpieczeństwa

Trwająca przemoc z nierównowagą sił wymaga ochrony osoby pokrzywdzonej i interwencji dorosłych. Mediacja rówieśnicza jest w takiej sytuacji niewłaściwa.

Nie przedstawiaj jej jako etapu, który uczeń musi przejść przed otrzymaniem pomocy. ORE wskazuje, że mediacja przy przewadze sprawcy może ponownie zranić pokrzywdzonego. [6, s. 40-41] Odpowiedzialność za zatrzymanie krzywdzenia spoczywa na dorosłych; działania dostosowuje się do zagrożenia i szkolnych procedur.

Brak zgody na mediację nie czyni osoby pokrzywdzonej odpowiedzialną za dalsze krzywdzenie. W sprawie Ani zwróć uwagę, że odmowa spotkania nie usprawiedliwia zachowania Mai. Odpowiedzialność za zaprzestanie przemocy nie może zostać przeniesiona na osobę, która jej doświadcza.

Filmowe błędy wymagają nazwania

W ksenofobii nauczycielka proponuje mediację przed interwencją dorosłych, mimo sygnałów trwającego prześladowania. Nazwij to błędem: pomocy i ochrony nie wolno odkładać do czasu próby porozumienia. W dręczeniu matka Roberta obraża Maćka podczas spotkania. Nazwij to krzywdzeniem przez dorosłego, które wymaga przerwania. Sam tytuł mediatora ani obecność rodziców nie zapewniają bezpiecznej rozmowy.

✓ Gdy podczas rozmowy trwa poniżanie

W analizie filmowej zapytaj, kiedy należałoby zatrzymać rozmowę i wrócić do ochrony osoby krzywdzonej. Nie wymagaj od uczniów odegrania takiej sytuacji. Oceniaj reakcje dorosłych i warunki rozmowy, a nie wytrzymałość osoby pokrzywdzonej. Porozumienie ma sens wtedy, gdy może być dobrowolne, bezpieczne i możliwe do wykonania.

Trudne tematy i ochrona uczestników zajęć

Upředzenie i możliwość wyboru

Przed filmem krótko powiedz, czego dotyczy historia: przemocy, dyskryminacji, rozpadu rodziny, śmierci człowieka lub zwierzęcia. Nie opisuj drastycznych scen. Zaproponuj możliwość neutralnego zadania alternatywnego lub rozmowy z prowadzącym. Ustal sposób skorzystania z tej możliwości bez publicznego tłumaczenia powodów.

Szczegółnej uwagi wymaga sprawa Dominiki, w której występuje kryzys psychiczny i próba odebrania sobie życia. Obejrzyj materiał wcześniej. W zależności od potrzeb grupy zastąp fragment neutralną informacją o konieczności specjalistycznej pomocy. Nie omawiaj szczegółów zachowania zagrażającego własnemu życiu lub zdrowiu ani nie zachęcaj do szczegółowego opowiadania o takich doświadczeniach.

Nie odtwarzamy krzywdzenia

Nie przydzielaj uczniom ról opartych na ich wyglądzie, pochodzeniu, trudnościach w nauce lub sytuacji rodzinnej. Nie ćwicz rasistowskich wypowiedzi ani publicznego poniżania. Można analizować scenę i uczyć bezpiecznej reakcji bez jej ponownego odgrywania.

W rozmowie nie używaj nazwisk uczniów jako odpowiedników bohaterów. Jeśli pojawia się skojarzenie z realną sytuacją w klasie, przerwij próby wskazywania konkretnych osób. Lekcja nie jest miejscem ustalania winy w rzeczywistym zdarzeniu.

Gdy uczeń ujawnia krzywdzenie

Podziękuj za informację, potraktuj ją poważnie i zaproponuj rozmowę bez obecności innych uczniów. Nie prowadź przesłuchania przy klasie. Nie obiecuj całkowitej tajemnicy. Wyjaśnij, że informację otrzymają osoby potrzebne do zapewnienia pomocy. Dalej postępuj według szkolnych standardów ochrony małoletnich i procedur interwencji.

Gdy pojawia się bezpośrednie zagrożenie

Przerwij zajęcia, zapewnij uczniowi opiekę dorosłej osoby i uruchom szkolną procedurę pomocy. Przy bezpośrednim zagrożeniu życia lub zdrowia wezwij służby pod numerem 112. Ten numer jest przeznaczony do sytuacji alarmowych. [10] Dalsze działania uzgodnij z dyrektorem i odpowiednimi specjalistami.

Zakończenie trudnej lekcji

Przypomnij, kto może pomóc, jak może zareagować świadek i co można bezpiecznie zrobić. Sprawdź, czy ktoś potrzebuje spokojnej rozmowy po zajęciach. Nie kończ wyłącznie dramatycznym finałem lub zapowiedzią kary. Po lekcji uczeń powinien wiedzieć, gdzie i jak uzyskać pomoc.

Dostępność i zróżnicowane potrzeby uczniów

Zrozumiały język i czytelne materiały

Podawaj krótkie instrukcje i wyjaśniaj pojęcia przed zadaniem. Nie wymagaj równoczesnego oglądania filmu, czytania długiej karty i notowania. Daj czas na odpowiedź oraz możliwość zapisu w punktach, wypowiedzi ustnej lub pracy w parze. Treść argumentu jest ważniejsza niż szybkość pisania.

Przy dysleksji ogranicz ilość tekstu, wyraźnie rozdziel polecenia i umożliwiaj korzystanie z własnej krótkiej notatki. Nie proś ucznia o publiczne demonstrowanie trudności. Sprawa „Dręczenie” powinna służyć rozpoznawaniu krzywdzenia, a nie porównywaniu bohatera z konkretną osobą w klasie.

Odbiór obrazu i dźwięku

Przed zajęciami sprawdź dostępność napisów i tłumaczenia na polski język migowy (PJM). Przewidziano je dla spraw „Dręczenie”, „Ksenofobia” i „Rozwód”, ale trzeba sprawdzić konkretną wersję materiału. Nie zakładaj, że wszystkie sprawy mają takie same udogodnienia.

Włącz dostępne napisy, zapewnij czytelny obraz i warunki słuchania. Osobie, która nie widzi istotnego szczegółu sceny, opisz go neutralnie. Nie dopowiadaj emocji jako faktu. Uczeń może potrzebować tekstowego streszczenia, wcześniejszego wyjaśnienia bohaterów albo dodatkowego czasu.

Przewidywalny przebieg

Na początku przedstaw plan: film, pytanie, rozmowa, kolejny fragment i podsumowanie. Ustal sygnał zatrzymania pracy na urządzeniach. Uprzedź o zmianie formy działania. Pozwól korzystać ze spokojniejszego miejsca lub alternatywnej formy wypowiedzi, zgodnie z potrzebami i organizacją szkoły.

Udział bez własnego urządzenia

Zapewnij pracę przy wspólnym ekranie, w parze lub w szkolnej pracowni. Nie oceniaj zaangażowania na podstawie posiadania smartfona czy jakości połączenia. W zajęciach zdalnych ustal możliwość wykonania zadania później lub w szkole.

Udostępnianie własnych materiałów

Stosuj style nagłówków, proste tabele, odpowiedni kontrast i tekst możliwy do zaznaczenia. Nie przekazuj całej instrukcji wyłącznie jako zdjęcia lub grafiki. Do materiału graficznego dodaj krótki opis tego, co przedstawia. Sprawdź, czy plik działa po powiększeniu i czy informacje są zrozumiałe także bez odróżniania kolorów. Dostosowania ustalaj z uczniem oraz osobami wspierającymi go w szkole.

4 Powiązania z WOS w klasie VIII

Zakres mapy programowej

Mapa odnosi się do wymagań WOS dla klasy VIII przedstawionych na ZPE. [2] Przed zastosowaniem sprawdź podstawę właściwą dla rocznika i przepisy przejściowe. [1] Sam przedmiot i numeracja wymagań mogą się zmieniać wraz z wdrażaniem reform.

Tabela wskazuje powiązania i działania ucznia. Samo obejrzenie sprawy wspiera wybrane elementy wymagania. Praca ze źródłem, planowanie budżetu lub wyszukiwanie wiadomości wymagają wykonania wskazanego ćwiczenia uzupełniającego.

Wymaganie WOS	Sprawy	Działanie ucznia i uzupełnienie
I.3-5: decyzje, asertywność, konflikty	Wandalizm, dręczenie, rozwód	Uzasadnia decyzję, ćwiczy asertywną odpowiedź lub porównuje sposoby rozwiązywania konfliktu.
II.2-3: prawa i obowiązki w rodzinie, budżet	Alimenty, rozwód	Analizuje potrzeby rodziny; przy II.3 dodatkowo planuje przykładowy budżet.
III.3: prawa ucznia i ich dochodzenie	Dręczenie, ksenofobia, nękanie Dominiki	Rozpoznaje naruszenie i wskazuje drogę pomocy z wykorzystaniem statutu szkoły.
IV.1: godność i prawa człowieka	Ksenofobia, rozbój	Łączy godność z prawami oraz analizuje fragment preambuły Deklaracji.
IV.3: prawa dziecka	Dręczenie, ksenofobia	Wymienia prawa dzieci i analizuje art. 2 oraz art. 19 ust. 1 Konwencji.
IV.7: działania NGO i przeciwstawianie się nietolerancji	Ksenofobia	Przedstawia działanie organizacji chroniącej prawa człowieka i uzasadnia sprzeciw wobec nietolerancji.
V.1-2: przemoc i cyberprzemoc	Dręczenie, nękanie Dominiki, stalking	Rozpoznaje krzywdzenie i wskazuje osoby oraz instytucje pomocy; przy V.2 omawia również korzyści Internetu.
V.3: odpowiedzialność nieletnich	Dręczenie, ksenofobia, nękanie Dominiki	Objaśnia podstawowe zasady odpowiedzialności na podstawie materiału prawnego dostarczonego przez nauczyciela.
VIII.5: przeciwstawianie się ksenofobii	Ksenofobia	Rozpoznaje przejawy ksenofobii; jako rozszerzenie wyjaśnia możliwość łączenia różnych tożsamości.
X.2: wiadomości i rzetelność dziennikarska	Stalking, oszustwo, wypadek	Wyszukuje wiadomość o podobnym problemie, odróżnia fakty od opinii i ocenia rzetelność przekazu.

Ćwiczenia uzupełniające mapę szkoły podstawowej

IV 1 Godność i preambuła Deklaracji

Przed lub po sprawie o ksenofobii udostępniij początek preambuły Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Poproś o wyjaśnienie własnymi słowami związku godności z równymi prawami i ochroną przed strachem. Następnie uczeń wskazuje zachowanie Mai sprzeczne z tymi zasadami i uzasadnia ocenę. [14]

IV 3 Praca z Konwencją o prawach dziecka

Udostępniij art. 2 oraz art. 19 ust. 1 Konwencji. Uczeń podkreśla słowa dotyczące dyskryminacji i ochrony przed przemocą, objaśnia ich sens oraz odnosi je do Ani albo Maćka. Zadaj pytania: „Które prawo zostało naruszone?”, „Jaki obowiązek ochrony wynika z przepisu?”, „Jak mogłoby wyglądać działanie szkoły?”. [12]

Wskazówka do odpowiedzi. Art. 2 dotyczy respektowania praw bez dyskryminacji, a art. 19 ochrony przed przemocą fizyczną i psychiczną. Po analizie przepisu uczniowie powinni wskazać, jak mają zareagować dorośli. Dziecko nie musi najpierw zdobyć zgody sprawcy ani doprowadzić do ugody, aby otrzymać ochronę.

IV 7 Przykład działania organizacji pozarządowej

Pokaż opis Centrum Pomocy Cudzoziemcom Fundacji Ocalenie. Przykład obejmuje wsparcie prawne, pomoc w kontaktach ze szkołami i urzędami oraz dostęp do wsparcia psychologicznego. [13] Uczeń przedstawia jedno konkretne działanie, określa potrzebę, której ono odpowiada, i wyjaśnia, jak wspiera ochronę praw człowieka. Następnie uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się nietolerancji.

Nie przypisuj Ani statusu uchodźczyny ani cudzoziemki na podstawie wyglądu lub pochodzenia ojca. Działalność organizacji omawiamy jako odrębny przykład pomocy w sytuacji dyskryminacji, a nie jako część historii Ani. Można wybrać inną organizację, jeśli jej działalność zostanie sprawdzona w wiarygodnym źródle.

X 2 Wiadomość medialna o podobnym problemie

Poproś uczniów o wyszukanie wiadomości o oszustwie internetowym, stalkingu albo bezpieczeństwie drogowym. Ustal kryteria doboru: odpowiedni język, brak drastycznych obrazów i możliwe do sprawdzenia źródło. Każda para zapisuje tytuł, medium, datę i link, a następnie wskazuje informację o fakcie, opinię oraz twierdzenie wymagające potwierdzenia.

Uczeń wyjaśnia, czy autor wskazuje źródła, odróżnia ustalenia od podejrzeń, unika sensacyjnego języka i szanuje prywatność osób. Porównuje wiadomość z drugą publikacją lub komunikatem instytucji. Przy ograniczonym czasie wyszukiwanie wykonuje przed lekcją, a analizę podczas zajęć. Wyjaśnij, że filmowa inscenizacja i wiadomość dziennikarska to różne rodzaje przekazu.

Godzina wychowawcza

Powiąz cel z programem wychowawczo-profilaktycznym i potrzebami klasy. Podczas rozmowy nie wystawiaj ocen za wypowiedzi o osobistych doświadczeniach i poczuciu bezpieczeństwa.

Szkoły ponadpodstawowe i edukacja obywatelska

Aktualny kontekst przedmiotowy

Scenariusze można stosować na edukacji obywatelskiej, WOS w zakresie rozszerzonym, godzinie wychowawczej i zajęciach pozalekcyjnych. Dobierz wymagania do programu oraz podstawy właściwej dla danej klasy i rocznika. [3, 4]

Poniższe punkty dotyczą podstawy edukacji obywatelskiej dla liceum i technikum. Zadania stanowią propozycje poradnika. Odrębną mapę dla branżowej szkoły I stopnia zamieszczono na kolejnej stronie.

Wymaganie edukacji obywatelskiej	Sprawy	Propozycja zastosowania
I.3: uprzedzenia, dyskryminacja i reakcja	Ksenofobia, dręczenie	Rozpoznanie zachowań oraz plan bezpiecznej reakcji.
I.4: współpraca, zaufanie, rozwiązywanie konfliktów	Rozwód, dręczenie	Analiza potrzeb i warunków porozumienia.
II.1-2: reguły szkolne, potrzeby i działanie	Dręczenie, nękanie Dominiki	Wskazanie sposobu zgłoszenia problemu w szkole.
II, fakultatywne 3: zastosowanie mediacji	Dręczenie, ksenofobia, rozwód	Porównanie korzyści, warunków i ograniczeń.
IV.6: prawo cywilne i rodzinne, pomoc prawna	Alimenty, rozwód, oszustwo	Rozróżnienie problemu i właściwej drogi pomocy.
IV.7-8: prawa człowieka i ich ochrona	Ksenofobia, stalking, rozbój	Analiza naruszenia oraz możliwości reagowania.

WOS w zakresie rozszerzonym

Sprawy można powiązać z działem X „Prawo”, zwłaszcza analizą rodzajów prawa, instytucji oraz ochrony praw. [4] Rozwinięciem może być praca z krótkim fragmentem aktualnego przepisu, porównanie sytuacji faktycznych lub przygotowanie pytań do eksperta. Nie wymagaj samodzielnego obliczania kar bez dostarczenia odpowiedniego materiału prawnego.

Od analizy do działania

Po cyklu spotkań uczniowie mogą opracować szkolną informację o zgłaszaniu przemocy albo plan bezpiecznej pomocy rówieśnikowi. Przy publikacji takiego materiału sprawdź jego poprawność i zgodność ze szkolnymi procedurami. Samo obejrzenie filmu nie zastępuje obowiązkowego projektu lub działania obywatelskiego. Trzeba osobno ustalić zadania uczniów i oczekiwane efekty.

Edukacja obywatelska w branżowej szkole I stopnia

Podstawa właściwa dla tej szkoły

Poniższa mapa odnosi się do załącznika nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji z 14 lipca 2026 r., Dz.U. 2026 poz. 1012. [11] Numeracja i zakres wymagań różnią się od liceum i technikum.

Wymaganie edukacji obywatelskiej	Sprawy	Przykład działania ucznia
I.2: ksenofobia, uprzedzenia i dyskryminacja	Ksenofobia	Rozpoznaje krzywdzące zachowania i proponuje bezpieczną reakcję na ich przejawy.
I.3: współpraca, zaufanie i konflikty	Rozwód, dręczenie	Porównuje zachowania budujące zaufanie; wybraną metodę rozwiązywania konfliktu ćwiczy na neutralnym przykładzie.
II.1: reguły, prawa i obowiązki ucznia	Dręczenie, nękanie Dominiki	Odszukuje właściwe zapisy statutu i ustala, komu i jak zgłosić naruszenie.
II, fakultatywne 3: mediacje i ich zastosowanie	Dręczenie, ksenofobia, rozwód	Wyjaśnia korzyści i warunki mediacji oraz rozpoznaje sytuację, w której potrzebna jest interwencja.
III.3: sprawy urzędowe i pomoc prawna	Alimenty, oszustwo	Wyszukuje informacje o nieodpłatnej pomocy prawnej; wymaganie dotyczące formularza realizuje w osobnym ćwiczeniu.
IV.5: prawo cywilne i rodzinne	Alimenty, rozwód, oszustwo	Wyszukuje aktualny akt prawny i wyjaśnia podstawową instytucję prawną na przykładzie problemu bohaterów.
IV.6-7: prawa człowieka i ich ochrona	Ksenofobia, stalking, rozbój	Nazywa prawo, rozpoznaje naruszenie i wskazuje, komu i jak zgłosić naruszenie.
IV, fakultatywne 3: instytucje prawa karnego	Stalking, rozbój, wypadek	Korzysta z dostarczonego przepisu, objaśnia pojęcie i wskazuje podstawowe prawa uczestnika postępowania.

Dobór zakresu i formy pracy

Oznaczenie „fakultatywne” odnosi się do wymagań wybieranych przez nauczyciela w danym dziale. Zestawienie jest propozycją powiązań; jedna lekcja może realizować tylko część złożonego wymagania. Dopasuj zakres do programu i rzeczywiście wykonanych ćwiczeń.

Objaśnij pojęcia prostym językiem i zapewnij fragment przepisu do analizy. Mediację ćwicz na neutralnym konflikcie; trwającej przemocy nie przekazuj mediatorowi rówieśniczemu.

Ścieżki edukacyjne i cykle spotkań

Jak zbudować ścieżkę

Ścieżka łączy kilka lekcji wspólnym pytaniem. Na każdym spotkaniu wróć do tego pytania i dodaj nowy wniosek. Każdą sprawę można omówić na osobnej lekcji. Porównanie i zadanie końcowe zaplanuj na kolejnym spotkaniu lub jako krótką kontynuację. Podane cykle są propozycjami. Symulator nie narzuca takiej kolejności omawiania spraw.

Pytanie wiodące	Proponowana kolejność	Rezultat końcowy
Jak reagować na krzywdzenie?	Dręczenie; ksenofobia; nękanie Dominiki	Plan bezpiecznej reakcji świadka i drogi pomocy.
Co pozwala się porozumieć?	Dręczenie; ksenofobia; rozwód	Lista warunków rozmowy i sytuacji wymagających ochrony.
Jak decyzje wpływają na innych?	Wandalizm; handel narkotykami; wypadek	Mapa konsekwencji dla sprawcy, pokrzywdzonego i bliskich.
Jak ocenić informację?	Oszustwo; stalking; nieumyślne spowodowanie śmierci	Zestaw pytań pomagających odróżniać twierdzenie od dowodu.
Co zmienia wejście w dorosłość?	Wandalizm; alimenty; rozwód	Uzasadnione wnioski o samodzielności i odpowiedzialności.
Jak chronimy słabszych?	Rozbój; zwierzęta; ksenofobia	Propozycje zapobiegania krzywdzeniu i właściwej pomocy.

Dobór do poziomu

W klasie VIII skup się na rozpoznaniu zachowania, konsekwencjach, pomocy i prostym uzasadnieniu. W szkołach ponadpodstawowych dodaj ocenę wiarygodności, porównanie różnych argumentów, rolę instytucji oraz analizę aktualnego przepisu. Poziom trudności zależy także od doświadczenia i potrzeb konkretnej klasy.

Porównanie spraw dotyczących mediacji

Dręczenie pokazuje nieskuteczną rozmowę rówieśniczą oraz dalsze działania dorosłych. Ksenofobia pozwala analizować uprzedzenia i warunki, w których rozmowa nie chroni osoby krzywdzonej. Rozwód pokazuje zmianę celu z wzajemnego oskarżania na troskę o dziecko i uzgodnienie zasad współpracy. Zestawienie tych historii pokazuje, że samo spotkanie z mediatorem nie wystarcza do rozwiązania problemu.

Zastosowanie wniosków w innej sytuacji

Na końcu cyklu poleć: „Opisz wymyśloną sytuację, w której występuje podobny problem, ale inni bohaterowie. Wskaż sygnał ostrzegawczy, bezpieczne działanie i osobę lub instytucję, która może pomóc”. Nie wymagaj ujawniania zdarzeń z życia uczniów.

5 Karty dziesięciu spraw

Stalking

Rekomendowany poziom. Szkoły ponadpodstawowe; w klasie VIII po ocenie treści i uproszczeniu analizy prawnej.

Trudne treści. Groźby, naruszanie prywatności, kontrolowanie i lęk.

Pojęcia. Granice, niechciany kontakt, twierdzenie strony, dowód.

Oś historii. Ewelina po zakończeniu związku doświadcza obraźliwych wiadomości, głuchych telefonów, gróźb i naruszeń prywatności. Adam zaprzecza odpowiedzialności, a następnie powołuje się na uczucia. Kolejne informacje o komunikacji i urządzeniach pozwalają oceniać jego wyjaśnienia.

Cel pracy. Uczeń rozpoznaje naruszanie granic i analizuje wiarygodność twierdzeń. Dostrzega, że status społeczny, dobra opinia lub deklarowane uczucie nie zastępują oceny zachowania.

Pytania do rozmowy. Co odróżnia kontakt chciany od niechcianego? Jakie informacje zmieniają ocenę wyjaśnień Adama? Dlaczego pokrzywdzona może odczuwać zagrożenie, chociaż sprawca nazywa swoje działanie miłością?

Zadanie. Uczniowie wskazują twierdzenie bohatera, informację, która je potwierdza lub podważa, oraz wniosek. Następnie zapisują bezpieczny sposób szukania pomocy oraz zachowania informacji o niechcianym kontakcie, bez samodzielnego konfrontowania się ze sprawcą.

Wskazówka. Nie oceniaj wcześniejszych relacji Eweliny. Przedmiotem analizy jest krzywdzenie i odpowiedzialność za nie. Przy pytaniach o sankcje wyjaśnij historyczny kontekst filmu i korzystaj z aktualnego przepisu.

Miejsca zatrzymania

- Po przedstawieniu kontaktów Adama z Ewelina: nazwij naruszenia granic.
- Po nowych informacjach o wiadomościach i urządzeniach: oceń wiarygodność wyjaśnień.
- Przed wyborem i po uzasadnieniu: wskaż argument oraz bezpieczny sposób pomocy.

 Materiały. [Lista spraw](#), wybierz temat tej karty. [Bezpieczeństwo](#), [objaśnienia prawne](#) i [przykłady odpowiedzi](#).

Handel narkotykami

Rekomendowany poziom. Szkoły ponadpodstawowe; w klasie VIII tylko po ocenie materiału i doborze prostszego celu.

Trudne treści. Narkotyki, prowadzenie pod wpływem, trudna sytuacja rodzinna i niepełnosprawność dziecka.

Pojęcia. Motyw, odpowiedzialność, okoliczność sprawy, konsekwencja.

Oś historii. Daniel i Grzegorz uczestniczą w sprzedaży narkotyków. Grzegorzowi przypisano także prowadzenie samochodu pod wpływem środka odurzającego. Daniel opiekuje się dzieckiem z niepełnosprawnością i powołuje się na sytuację finansową rodziny. Przedstawione rozstrzygnięcia wobec obu osób są różne.

Cel pracy. Uczeń porównuje istotne okoliczności i rozpoznaje konsekwencje decyzji dla osób, które nie uczestniczyły w przestępstwie.

Pytania do rozmowy. Które okoliczności są wspólne, a które różnią obu mężczyzn? Czy wyjaśnienie motywu oznacza usprawiedliwienie zachowania? Jak decyzja Daniela mogła wpłynąć na opiekę nad jego dziećmi?

Zadanie. Przygotuj porównanie dwóch bohaterów: zachowanie, argument, konsekwencja dla innych. Zakończ pytaniem o legalne sposoby szukania wsparcia w trudnej sytuacji.

Wskazówka. Nie prowadź rozmowy o sposobach zdobywania, stosowania lub ukrywania substancji. Nie diagnozuj stanu kierowcy na podstawie domysłów. Analiza dotyczy przedstawionych informacji, odpowiedzialności i bezpieczeństwa.

Miejsca zatrzymania

- Po przedstawieniu Daniela i Grzegorza: ustal podobieństwa i różnice.
- Przy argumentach o sytuacji rodziny: oddziel wyjaśnienie motywu od usprawiedliwienia.
- Przed i po rozstrzygnięciu: porównaj znaczenie okoliczności oraz skutki dla bliskich.

 Materiały. [Lista spraw](#), wybierz temat tej karty. [Bezpieczeństwo](#), [objaśnienia prawne](#) i [przykłady odpowiedzi](#).

Wypadek pod wpływem alkoholu

Rekomendowany poziom. Szkoły ponadpodstawowe; klasa VIII po ocenie scen i z naciskiem na bezpieczne decyzje.

Trudne treści. Alkohol, wypadek, śmierć pasażerki i skutki dla jej rodziny.

Pojęcia. Bezpieczeństwo, ciąg zdarzeń, następstwo, odpowiedzialność.

Oś historii. Igor po spotkaniu ze znajomymi wraca motorowerem, choć spożywał alkohol. Przewozi nietrzeźwą Marzenę. Po upadku pasażerka znajduje się na jezdni i zostaje potrącona przez samochód. Igor przekonuje, że nie odpowiada za śmierć, ponieważ to inna osoba prowadziła auto.

Cel pracy. Uczeń analizuje ciąg decyzji oraz to, że konsekwencje mogą obejmować osoby inne niż sprawca i bezpośrednio pokrzywdzony.

Pytania do rozmowy. W jakich momentach można było zmienić przebieg zdarzeń? Jakie informacje przeczą wyjaśnieniom Igora? Kogo jeszcze dotyczą skutki wypadku?

Zadanie. Ułóż oś wydarzeń i zaznacz trzy momenty, w których dostępne było bezpieczniejsze rozwiązanie. Omawiaj sposoby zapobiegania wypadkom. Wyjaśnij, że szczegółowe ustalenie odpowiedzialności prawnej wymaga pełnych informacji o zdarzeniu.

Wskazówka. Nie przenoś odpowiedzialności za czyn kierowcy na ubiór pokrzywdzonej ani na jej dziecko. Sformułowanie „czułem się dobrze” nie jest podstawą oceny możliwości bezpiecznego prowadzenia. Podkreśl potrzebę zaplanowania bezpiecznego powrotu przed spotkaniem.

Miejsca zatrzymania

- Przy decyzji o powrocie motorowerem: wskaż bezpieczną alternatywę.
- Po upadku i potrąceniu: odtwórz kolejność zdarzeń bez dopowiadania faktów.
- Przy wyjaśnieniach Igora i po uzasadnieniu: porównaj argument z ustaleniami.

 Materiały. [Lista spraw](#), wybierz temat tej karty. [Bezpieczeństwo](#), [objaśnienia prawne](#) i [przykłady odpowiedzi](#).

Rozbój

Rekomendowany poziom. Klasa VIII i szkoły ponadpodstawowe, po sprawdzeniu sposobu pokazania przemocy.

Trudne treści. Napaść na dziecko, groźby, strach i bagatelizowanie krzywdy.

Pojęcia. Przemoc, groźba, pokrzywdzony, szkoda, krzywda.

Oś historii. Tomasz zabiera telefon jedenastoletniej Amelii, używa wobec niej przemocy i grozi jej. Dziewczynka opowiada o zdarzeniu nauczycielce. Sprawca bagatelizuje szarpnięcie i krzywdę, a także odwołuje się do sytuacji materialnej rodziny dziecka.

Cel pracy. Uczeń rozpoznaje przemoc i zastraszanie, analizuje skutki niezależne od odzyskania przedmiotu oraz potrafi wskazać bezpieczną drogę pomocy.

Pytania do rozmowy. Dlaczego odzyskanie telefonu nie usuwa wszystkich następstw? Co pomogło Amelii po zdarzeniu? Czy argument o zamożności rodziny wyjaśnia lub usprawiedliwia krzywdzenie?

Zadanie. Zapisz dwa rodzaje skutków: dotyczące rzeczy oraz dotyczące osoby. Następnie przygotuj krótką informację dla rówieśnika o tym, do kogo może zwrócić się po napaści.

Wskazówka. Nie zachęcaj do fizycznego przeciwstawiania się napastnikowi ani samodzielnego odzyskiwania rzeczy. Doceniaj zgłoszenie zdarzenia i reakcję dorosłych. Unikaj pytań sugerujących, że dziecko odpowiada za atak, bo miało telefon.

Miejsca zatrzymania

- Po odebraniu telefonu i groźbach: nazwij zagrożenie i skutki dla Amelii.
- Po rozmowie z nauczycielką: omów bezpieczne zgłoszenie i rolę dorosłego.
- Przy odzyskaniu rzeczy i rozstrzygnięciu: rozróżnij stratę materialną i krzywdę.

 Materiały. [Lista spraw](#), wybierz temat tej karty. [Bezpieczeństwo](#), [objaśnienia prawne](#) i [przykłady odpowiedzi](#).

Wandalizm

Rekomendowany poziom. Klasa VIII i szkoły ponadpodstawowe.

Trudne treści. Wulgarny napis, presja grupy, niszczenie zabytku i konsekwencje finansowe.

Pojęcia. Zgoda, cudze mienie, zabytek, presja grupy, naprawienie szkody.

Oś historii. Filip najpierw maluje graffiti za zgodą zarządcy, a następnie umieszcza napis na zabytkowym budynku bez zgody. Działa pod wpływem impulsu i presji związanej z grupą kibicowską. Szkoda wymaga specjalistycznej naprawy.

Cel pracy. Uczeń odróżnia zgodę na określone działanie od przyzwolenia na inne zachowanie oraz analizuje presję grupy i odpowiedzialność za przestrzeń wspólną.

Pytania do rozmowy. Co zmieniło się pomiędzy pierwszym a drugim malowaniem? Jaką rolę odegrało przekonanie o oczekiwaniach kolegów? Czy podjęcie decyzji pod wpływem impulsu zwalnia z odpowiedzialności za jej skutki?

Zadanie. Porównaj dwie sytuacje według trzech kryteriów: zgoda, miejsce i konsekwencje. Zaproponuj asertywną odpowiedź osobie, która namawia do działania bez pozwolenia.

Wskazówka. Nie utożsamiaj wszystkich kibiców z przemocą lub wandalizmem. Oceniaj konkretne zachowanie. Kwoty szkody i rozstrzygnięcia traktuj jako element tej historii.

Miejsca zatrzymania

- Po pierwszym malowaniu za zgodą: wskaż zakres pozwolenia.
- Przy decyzji o malowaniu drugiego budynku: porównaj zgodę, miejsce i konsekwencje.
- Przed i po rozstrzygnięciu: oddziel impuls od odpowiedzialności za skutek.

 Materiały. [Lista spraw](#), wybierz temat tej karty. [Bezpieczeństwo](#), [objaśnienia prawne](#) i [przykłady odpowiedzi](#).

Oszustwo

Rekomendowany poziom. Klasa VIII i szkoły ponadpodstawowe.

Trudne treści. Utrata pieniędzy, manipulacja i obwinianie osób kupujących.

Pojęcia. Umowa, niewykonanie zobowiązania, zamiar, wprowadzenie w błąd.

Oś historii. Beata wystawia w internecie oferty torebek, pobiera pieniądze i nie dostarcza towaru. Tłumaczy zachowanie trudnościami z dostawcą, podczas gdy przedstawione informacje wskazują, że nie podejmowała działań w celu realizacji zamówień. Kupujący odzyskują pieniądze dzięki programowi portalu.

Cel pracy. Uczeń odróżnia samo niewykonanie zobowiązania od przedstawionego w historii celowego wprowadzania w błąd. Analizuje dowody dotyczące zamiaru i nie obwinia kupujących za czyn sprzedawcy.

Pytania do rozmowy. Co wskazuje, że Beata nie zamierzała wysłać towaru? Kto doprowadził do zwrotu pieniędzy? Jakie informacje i dokumenty mogą być potrzebne osobie zgłaszającej problem z zakupem?

Zadanie. Uczniowie tworzą listę informacji, które należy sprawdzić przed zakupem, oraz dokumentów związanych z transakcją. Oddzielają zasady ostrożności od odpowiedzialności sprawcy za oszustwo.

Wskazówka. Nie sugeruj, że każda spóźniona dostawa jest przestępstwem. Wymagaj wskazania informacji pozwalających ocenić sytuację. Nie przedstawiaj zwrotu z programu ochrony jako gwarancji działającej przy każdym zakupie i na każdym portalu.

Miejsca zatrzymania

- Po przyjęciu wpłat bez dostawy: zapisz, co wiadomo, a co wymaga ustalenia.
- Przy wyjaśnieniach Beaty: porównaj je z przedstawionymi informacjami.
- Po zwrocie pieniędzy i rozstrzygnięciu: omów dowody, ochronę kupujących i granice gwarancji.

 Materiały. [Lista spraw](#), wybierz temat tej karty. [Bezpieczeństwo](#), [objaśnienia prawne](#) i [przykłady odpowiedzi](#).

Nieumyślne spowodowanie śmierci

Rekomendowany poziom. Przede wszystkim szkoły ponadpodstawowe; w klasie VIII rozważ neutralne streszczenie zamiast scen przemocy.

Trudne treści. Bójka, śmierć człowieka, brak pomocy i silne emocje bliskich.

Pojęcia. Umyślność, nieumyślność, bezpośredni zamach, obrona konieczna, odwet.

Oś historii. Artur bierze udział w nocnym zejściu po imprezie. Uderzony przez Łukasza, później zadaje mu cios, po którym mężczyzna upada i doznaje śmiertelnych obrażeń. W sprawie analizuje się przebieg ataku, wyjaśnienia o obronie, reakcję po zdarzeniu i wcześniejsze zachowanie Artura.

Cel pracy. Uczeń rozumie, że zamiar działania i przewidywalny skutek to różne kwestie. Dostrzega też, dlaczego szczegóły zdarzenia są ważne i dlaczego należy zapobiegać nasilaniu się konfliktu.

Pytania do rozmowy. Jakie fakty trzeba ustalić, aby ocenić wyjaśnienie o obronie? Czy brak zamiaru zabicia oznacza brak odpowiedzialności? Jak mogło wyglądać bezpieczne działanie po zauważeniu, że człowiek jest nieprzytomny?

Zadanie. Uczniowie wypisują informacje pewne, sporne i brakujące. Następnie wskazują moment, w którym należało przerwać konflikt i wezwać pomoc.

Wskazówka. Nie zamieniaj lekcji w instruktaż walki ani test siły. Nie formułuj zasady, że prawo wymaga biernego przyjęcia ataku. Objasnij, że ocena obrony dotyczy konkretnych okoliczności. Sposoby udzielania pierwszej pomocy ćwicz się według programu i zasad odpowiednich zajęć.

Miejsca zatrzymania

- Po przedstawieniu zejścia: ułóż oś zdarzeń i zaznacz informacje sporne.
- Przy twierdzeniu o obronie: ustal, czy i kiedy trwał atak.
- Po upadku Łukasza oraz po uzasadnieniu: omów pomoc i znaczenie następstw.

 Materiały. [Lista spraw](#), wybierz temat tej karty. [Bezpieczeństwo](#), [objaśnienia prawne](#) i [przykłady odpowiedzi](#).

Zwierzęta

Rekomendowany poziom. Klasa VIII i szkoły ponadpodstawowe po ocenie scen; przy dużej wrażliwości wykorzystaj streszczenie.

Trudne treści. Zagrożenie dla dzieci, przemoc wobec zwierzęcia i śmierć psa.

Pojęcia. Nadzór, zagrożenie, odwet, relacja świadka, odpowiedzialność.

Oś historii. Pies sąsiadów biega bez skutecznego nadzoru i straszy dzieci Karola. Mężczyzna uderza zwierzę, gdy wraca ono już do właścicieli; pies umiera. Karol przedstawia zachowanie jako ochronę rodziny. W sprawie istotne są kolejność zdarzeń i to, czego rzeczywiście byli świadkami uczestnicy.

Cel pracy. Uczeń rozróżnia reakcję na zagrożenie od późniejszego odwetu oraz ocenia relację świadka według tego, co mógł zobaczyć.

Pytania do rozmowy. Czy w momencie uderzenia trwało zagrożenie? Co właściciele mogli zrobić wcześniej? Jakie znaczenie ma to, że ktoś opowiada o zdarzeniu, którego nie widział?

Zadanie. Porównaj relację osoby obecnej przy zdarzeniu z domysłem innego uczestnika. Zaproponuj sposób zgłoszenia zagrożenia właściwym dorosłym lub służbom.

Wskazówka. Nie usprawiedliwiaj krzywdzenia zwierzęcia błędem właścicieli. Nie sugeruj konieczności narażania dziecka na niebezpieczeństwo. Materiał ze śmiercią psa wymaga wcześniejszego sprawdzenia i dostosowania sposobu prezentacji do klasy.

Miejsca zatrzymania

- Po zachowaniu psa wobec dzieci: wskaż możliwe działania ochronne.
- Przy uderzeniu zwierzęcia: ustal kolejność i to, czy zagrożenie jeszcze trwało.
- Po relacjach świadków: oddziel obserwację od domysłu i porównaj uzasadnienia.

 Materiały. [Lista spraw](#), wybierz temat tej karty. [Bezpieczeństwo](#), [objaśnienia prawne](#) i [przykłady odpowiedzi](#).

Obowiązek alimentacyjny

Rekomendowany poziom. Przede wszystkim szkoły ponadpodstawowe; w klasie VIII wykorzystaj prostszy budżet i omów tylko podstawowe przepisy.

Trudne treści. Konflikt rodzinny, choroba, trudności finansowe i ocena wyborów życiowych córki.

Pojęcia. Potrzeby, możliwości zarobkowe i majątkowe, samodzielność, alimenty.

Oś historii. Pełnoletnia Paulina wyprowadza się do partnera, podejmuje studia i domaga się alimentów od rodziców. Relacje rodzinne są napięte. W sądzie przedstawiane są jej potrzeby oraz dochody, wydatki i sytuacja rodziców.

Cel pracy. Uczeń oddziela ocenę zachowania córki od analizy potrzeb i możliwości rodziny. Rozumie, że pełnoletność i samodzielne utrzymywanie się nie są pojęciami tożsamymi.

Pytania do rozmowy. Jakie informacje są potrzebne do oceny żądania? Które wydatki Pauliny wymagają uzasadnienia? Dlaczego sama opinia rodziców o jej związku nie wystarcza do rozstrzygnięcia sprawy?

Zadanie. Uporządkuj informacje w dwóch grupach: potrzeby Pauliny oraz możliwości rodziców. Zaznacz, co wynika z wyliczeń, a co z oceny konfliktu. Wyjaśnij, które informacje mogłyby zmienić rozstrzygnięcie.

Wskazówka. Nie ucz reguły, że alimenty zawsze kończą się w określonym wieku albo że studia dzienne automatycznie wykluczają każdą pracę. Sytuacja wymaga indywidualnej oceny. Zasady z art. 133 i 135 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego objaśniono w części prawnej. [9]

Miejsca zatrzymania

- Po przedstawieniu sytuacji Pauliny: oddziel potrzeby od oceny jej związku.
- Przy dochodach i wydatkach rodziny: uporządkuj dane bez dopowiadania kwot.
- Przed i po rozstrzygnięciu: uzasadnij znaczenie potrzeb oraz możliwości rodziców.

 Materiały. [Lista spraw](#), wybierz temat tej karty. [Bezpieczeństwo](#), [objaśnienia prawne](#) i [przykłady odpowiedzi](#).

Bullying nękanie Dominiki

Rekomendowany poziom. Przede wszystkim szkoły ponadpodstawowe; w klasie VIII stosuj wybrane fragmenty lub streszczenie po ocenie bezpieczeństwa.

Trudne treści. Przemoc, intymne i kompromitujące materiały, kryzys psychiczny oraz próba samobójcza.

Pojęcia. Dręczenie, cyberprzemoc, świadek, wsparcie, odpowiedzialność nieletniego.

Oś historii. Dominika po zmianie szkoły doświadcza wyśmiewania, przemocy, podszywania się i publikowania kompromitujących materiałów. Kamila informuje dorosłą osobę. Następstwa są poważne, a w postępowaniu dotyczącym Anety analizuje się zachowanie, jego skutki oraz sytuację nieletniej.

Cel pracy. Uczeń rozpoznaje powtarzające się krzywdzenie i rolę świadków. Oddziela wyjaśnienie przyczyn zachowania sprawczyni od usprawiedliwienia krzywdy.

Pytania do rozmowy. Które sygnały wymagały wcześniejszej reakcji? Co zmienia działanie Kamili? Dlaczego dobre zachowanie w innych sytuacjach nie usuwa problemu nękania?

Zadanie. Przygotuj mapę osób, które mogły zauważyć problem i pomóc. Wskaż działania wspierające Dominikę bez ponownego rozpowszechniania krzywdzących treści.

Wskazówka. Zastosuj zasady z części o trudnych tematach. Nie odtwarzaj scen kryzysu ani kompromitujących materiałów jako zadania. Nie zachęcaj do kopiowania intymnych treści. Przy omawianiu postępowania odróżnij historyczne przepisy użyte w filmie od obecnej ustawy dotyczącej nieletnich.

Miejsca zatrzymania

- Po pierwszych sygnałach wykluczania: rozpoznaj powtarzalność i przewagę grupy.
- Przy działaniu Kamili: nazwij właściwą drogę zgłoszenia bez kopiowania treści.
- Przed fragmentem kryzysu: uprzedź o treści lub zastąp scenę streszczeniem; po finale omów pomoc.

 Materiały. [Lista spraw](#), wybierz temat tej karty. [Bezpieczeństwo](#), [objaśnienia prawne](#) i [przykłady odpowiedzi](#).

6 Karty spraw dotyczących mediacji

Dręczenie

Rekomendowany poziom. Klasa VIII i szkoły ponadpodstawowe. **Trudne treści.** Ponížanie, dysleksja, lęk, unikanie szkoły i wypowiedź o utracie chęci życia. **Pojęcia.** Dręczenie, nierównowaga sił, świadek, dobrowolność, interwencja.

Oś historii

Maciek jest uczniem klasy VIII i ma trudności w nauce związane z dysleksją. Robert wielokrotnie go poniża, komentuje oceny i wysyła obraźliwe wiadomości. Maciek zaczyna unikać szkoły. Kaja wskazuje możliwość mediacji rówieśniczej. Rozmowa nie prowadzi do porozumienia, sprawa trafia do sądu rodzinnego i później do dorosłego mediatora z udziałem rodziców. Nadal dochodzi do obrażania, a zachowanie Roberta pogarsza się.

Główny cel dydaktyczny

Uczeń rozpoznaje dręczenie, wskazuje potrzebę pomocy dorosłych i analizuje, dlaczego samo zorganizowanie spotkania nie zapewnia bezpieczeństwa ani zmiany zachowania. Trudności w nauce nie uzasadniają wykluczania z grupy i nie przesądzają o wartości człowieka.

Miejsca wymagające zatrzymania

Po przedstawieniu okoliczności sprawy zapytaj, co dzieje się z poczuciem bezpieczeństwa Maćka i dlaczego unika lekcji. Po pierwszej mediacji wskaż, czy zasady są przestrzegane. Przy rozprawie wyjaśnij dobrowolność mediacji. Mediacja rówieśnicza przy trwającej przemocy jest niewłaściwa. Podczas spotkania z rodzicami przeanalizuj, które reakcje dorosłych wspierają zmianę, a które wzmacniają krzywdzenie. Obrażanie Maćka przez matkę Roberta nazwij krzywdzeniem wymagającym przerwania.

Pytania uzupełniające

- Jak może pomóc osoba z klasy, która zauważa poniżanie?
- Jak zareagować, jeśli uczeń boi się, że zgłoszenie pogorszy sytuację?

Dostosowanie poziomu

W klasie VIII wykorzystaj mapę pomocy: zaufany dorosły, wychowawca, pedagog lub psycholog oraz szkolny sposób zgłaszania problemu. Uczniowie mogą przygotować neutralną wiadomość: „Martwię się, bo kolega jest wielokrotnie poniżany. Chciałbym zgłosić sytuację i dowiedzieć się, jak bezpiecznie pomóc”.

W szkołach ponadpodstawowych dodaj ocenę reakcji szkoły, warunków rozmowy i wpływu postaw rodziców. Można porównać rolę mediatora rówieśniczego i dorosłego, bez przedstawiania jednej formy jako rozwiązania każdej sytuacji.

Wniosek i zadanie końcowe

Uczeń wskazuje jeden sygnał dręczenia, jedną bezpieczną reakcję świadka i osobę dorosłą, która powinna podjąć działanie. Nie wymagaj publicznego deklarowania, czy ktoś w klasie doświadcza podobnej sytuacji. Zakończ lekcję przypomnieniem, że zapewnienie bezpieczeństwa nie jest obowiązkiem pokrzywdzonego ani zadaniem pozostawionym wyłącznie jego rówieśnikom.

Materiały. [Lista spraw](#), wybierz temat tej karty. [Bezpieczeństwo](#), [objaśnienia prawne](#) i [przykłady odpowiedzi](#).

Ksenofobia sprawa Ani i Mai

Rekomendowany poziom. Klasa VIII i szkoły ponadpodstawowe. **Trudne treści.** Rasistowskie wyzwiska, wykluczanie, cyberprzemoc i krzywdzące postawy dorosłych.
Pojęcia. Ksenofobia, dyskryminacja, uprzedzenie, świadek, ochrona praw.

Oś historii

Ania ma szesnaście lat, a jej ojciec pochodzi z Nigerii. Maja poniża ją ze względu na kolor skóry i pochodzenie. Do krzywdzenia włączają się inne osoby. Ania wycofuje się z życia szkolnego. Po działaniach dorosłych sprawa trafia do sądu rodzinnego, a następnie do mediacji. Maja i jej ojciec nadal używają krzywdzących wypowiedzi. W przedstawionej historii nie dochodzi do porozumienia.

Główny cel dydaktyczny

Uczeń rozpoznaje dyskryminację i potrafi wskazać reakcję wspierającą osobę krzywdzoną. Rozumie, że zachowanie grupy oraz dorosłych może podtrzymywać przemoc. Zazdrość lub potrzeba uznania pozwalają analizować motywy Mai, ale nie usprawiedliwiają jej zachowania.

Miejsca wymagające zatrzymania

Przy obraźliwych wiadomościach porównaj skutki krzywdzenia w internecie i w szkole. Gdy nauczycielka proponuje mediację przed interwencją dorosłych, nazwij odraczenie ochrony błędem. Gdy Ania odmawia mediacji, wyjaśnij, że odmowa nie odbiera jej prawa do ochrony. Przy rozmowie z dorosłym mediatorem oceniaj bezpieczeństwo, przestrzeganie zasad i wpływ reakcji rodziców. Po finale zapytaj, co należało zrobić wcześniej.

Pytania uzupełniające

- Jak obecność lub śmiech świadków może wpływać na dalsze krzywdzenie?
- Jak powiedzieć „nie zgadzam się na to” bez powtarzania wyzwiska?
- Dlaczego uznanie w grupie nie może opierać się na poniżaniu innej osoby?
- Kto powinien reagować, jeśli podczas rozmowy nadal padają obraźliwe słowa?

Dostosowanie poziomu

W klasie VIII skup się na rozpoznaniu zachowania i bezpiecznej pomocy. Ćwicz zdania: „To krzywdzące, przestań” oraz „Chodź, poprosimy dorosłego o pomoc”, z uwzględnieniem bezpieczeństwa świadka. Nie odgrywaj rasistowskich wypowiedzi i nie oczekuj, że uczeń będzie wypowiadał się w imieniu wszystkich osób o podobnym pochodzeniu.

W szkołach ponadpodstawowych dodaj analizę uprzedzeń, działania grupy i odpowiedzialności szkoły. Uczniowie mogą zaproponować zasady reagowania na krzywdzące komentarze, zgodne z procedurami placówki.

Wniosek i zadanie końcowe

Poproś o dwa zdania: pierwsze nazywa zachowanie, drugie wskazuje bezpieczną reakcję. Jeśli podsumowanie pokazuje alternatywne, pozytywne zakończenie, wyraźnie odróżnij je od wydarzeń głównej ścieżki. Nie sugeruj, że Ania powinna była zgodzić się wcześniej, aby zapobiec przemocy. Warunkiem zmiany jest zaprzestanie krzywdzenia i odpowiedzialne działanie dorosłych.

Materiały. [Lista spraw](#), wybierz temat tej karty. [Bezpieczeństwo](#), [objaśnienia prawne](#) i [przykłady odpowiedzi](#).

Rozwód i odpowiedzialność rodziców

Rekomendowany poziom. Przede wszystkim starsze klasy szkół ponadpodstawowych; w klasie VIII skup się na potrzebach dziecka i komunikacji. **Trudne treści.** Rozstanie rodziców, choroba i niepełnosprawność dziecka, przeciążenie opieką i silne emocje. **Pojęcia.** Stanowisko, potrzeba, dobro dziecka, ugoda, odpowiedzialność rodzicielska.

Oś historii

Agnieszka i Paweł są rodzicami Janka, dziecka wymagającego stałej opieki i rehabilitacji. Wielokrotne wyjazdy Pawła na misje powodują rozłąkę. Paweł podkreśla znaczenie dochodów, a Agnieszka mówi o przeciążeniu i samotności. Występuje o rozwód. Pierwsza mediacja nie prowadzi do ugody, konflikt eskaluje podczas postępowania. Późniejsze spotkanie pozwala uzgodnić zasady rozstania i opieki nad dzieckiem.

🕒 Główny cel dydaktyczny

Uczeń odróżnia wzajemne zarzuty od potrzeb stron i dziecka. Rozumie, że porozumienie może dotyczyć sposobu rozstania. Sukces mediacji nie wymaga przywrócenia małżeństwa. Umowa stron dotycząca dziecka musi uwzględniać jego dobro; o rozwiązaniu małżeństwa rozstrzyga sąd. [9]

🕒 Miejsca wymagające zatrzymania

Po przedstawieniu sytuacji porównaj rozumienie potrzeb rodziny przez oboje rodziców. Przy zgodzie na mediację wyjaśnij różnicę między próbą porozumienia a rezygnacją z rozwodu. Przy przerwie na wyciszenie emocji omów jej rolę. Po eskalacji zapytaj, jak konflikt wpływa na Janka. W finale sprawdź, co zmieniło cel rozmowy.

❓ Pytania uzupełniające

- Czy wsparcie finansowe i codzienna opieka odpowiadają na te same potrzeby?
- Co zmienia się, gdy strony próbują zrozumieć, zamiast porównywać, kto miał trudniej?
- Jak można oddzielić zakończenie związku od dalszej odpowiedzialności rodzicielskiej?
- Które elementy porozumienia służą dziecku, a nie przewadze jednego rodzica?

Dostosowanie poziomu

W klasie VIII skup się na słuchaniu, potrzebach i ochronie dziecka przed uwikłaniem w spór. Nie stawiaj uczniów w roli rozstrzygających, który rodzic jest lepszy. W szkołach ponadpodstawowych dodaj odpowiedzialność za uzgodnienia, współpracę po rozstaniu oraz różnicę między rolą mediatora i sądu.

📝 Wniosek i zadanie końcowe

Uczniowie zapisują trzy potrzeby Janka i dwa ustalenia, które mogłyby je wspierać. Nie traktują godzin kontaktów z filmu jako wzoru dla każdej rodziny. Rozmowa powinna wskazać, że wzajemny szacunek może być potrzebny także wtedy, gdy strony nie chcą dalej być razem. Nie oceniaj rodzin uczniów i nie oczekuj, że będą opowiadać o rozwodzie własnych rodziców.

🔗 Materiały. [Lista spraw](#), wybierz temat tej karty. [Bezpieczeństwo](#), [objaśnienia prawne](#) i [przykłady odpowiedzi](#).

7 Objaśnienia prawne dla prowadzącego

Role uczestników sprawy

Sędzia rozpoznaje sprawę i wydaje rozstrzygnięcie na podstawie prawa oraz ustalonych okoliczności. **Prokurator** może występować jako oskarżyciel publiczny. **Obrońca** zapewnia pomoc osobie, której dotyczy odpowiedzialność karna; jego udział nie oznacza aprobaty czynu. **Mediator** pomaga w porozumiewaniu się, ale nie zastępuje sądu.

W sprawie karnej pojawiają się oskarżony i pokrzywdzony. W sprawie cywilnej, w tym o alimenty lub rozwód, występują powód i pozwany. Bycie pozwanym nie oznacza oskarżenia o przestępstwo. W postępowaniu dotyczącym nieletniego używaj określeń odpowiadających właściwej procedurze, zamiast automatycznie mówić o „karze więzienia”.

Pojęcia potrzebne do analizy

Twierdzenie strony jest przedstawioną przez nią wersją. **Dowód** służy ustalaniu okoliczności. **Ocena** powinna wynikać z informacji o sprawie, a nie zastępować ich ustalenie. Wyjaśniając te pojęcia, podkreśl, że sposób prezentacji w filmie nie daje uczniom pełnego dostępu do materiału sprawy.

Umyślność i nieumyślność dotyczą stosunku sprawcy do zachowania i skutku. Brak zamiaru wyrządzenia określonego skutku nie przesądza o braku odpowiedzialności. **Obrona konieczna** dotyczy odpierania bezpośredniego, bezprawnego zamachu; odwet po ustaniu zagrożenia wymaga odrębnej oceny. [7, art. 9 i 25]

Naprawienie szkody i zadośćuczynienie za krzywdę dotyczą różnych skutków zdarzenia. W pracy dydaktycznej zapytaj, co można przywrócić, a jakie skutki wymagają innej pomocy. Nie obiecuj, że odzyskanie rzeczy lub przeprosiny zawsze usuwają cierpienie.

Wiek a rodzaj odpowiedzialności

Ogólna zasada Kodeksu karnego wiąże odpowiedzialność z ukończeniem siedemnastu lat w chwili czynu. Ustawa przewiduje szczególne wyjątki dla młodszych sprawców i możliwość zastosowania środków przewidzianych dla nieletnich w określonych sytuacjach. Nie używaj hasła „do osiemnastki nie odpowiadasz”. [7, art. 10]

Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich określa odrębne postępowanie dotyczące demoralizacji i czynów karalnych. Przy czynach karalnych istotny jest przedział od ukończenia trzynastu do ukończenia siedemnastu lat; postępowanie o demoralizację może dotyczyć osoby od dziesiątego roku życia, która nie jest pełnoletnia. [8, art. 1] Szczegółowe wyjątki wyjaśniaj na podstawie aktualnego tekstu ustawy lub z pomocą eksperta.

Przepisy prawa a wydarzenia z przeszłości

Oddziel fabułę od aktualnego objaśnienia

Część spraw pokazuje wydarzenia z lat 2016-2020 i odwołuje się do przepisów stosowanych w czasie przygotowania materiałów. Kara przedstawiona w filmie może różnić się od tej, którą przewidują obecne przepisy. Oceniając dawne rozstrzygnięcie, trzeba uwzględnić prawo właściwe dla danego czynu.

Na lekcji można powiedzieć: „To historia osadzona w określonym czasie. Analizujemy argumenty i konsekwencje. Jeśli pytamy o obecne prawo, sprawdzamy aktualne przepisy”. Dzięki temu materiał zachowuje funkcję edukacyjną, a uczniowie uczą się sprawdzania informacji.

Przykłady wymagające precyzji

W sprawie stalkingu film przytacza dawne sankcje. Aktualne brzmienie art. 190a sprawdzaj w źródle urzędowym, zamiast kopiować zakres kary z narracji. [7] Omawiając dzisiejsze zasady postępowania wobec nieletnich, korzystaj z ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich z 2022 r., która zastąpiła ustawę o postępowaniu w sprawach nieletnich. [8]

Nie sugeruj, że nasilenie konfliktu lub brak skruchy zawsze prowadzą do umieszczenia w zakładzie poprawczym. Zastosowanie takiego środka zależy od warunków określonych w ustawie i oceny konkretnej sytuacji. Pojedyncze zdanie narratora nie wystarcza też, by twierdzić, że informacja o sprawie automatycznie trafia do rejestru lub pozostaje w nim do końca życia.

Alimenty i rozwód

Przy alimentach punktem wyjścia są usprawiedliwione potrzeby oraz możliwości zarobkowe i majątkowe zobowiązanego. Pełnoletność sama nie kończy obowiązku; ustawa przewiduje również przesłanki uchylenia się od świadczeń wobec dorosłego dziecka. Przy rozwodzie znaczenie mają ustawowe warunki oraz dobro wspólnych małoletnich dzieci. Mediacja nie rozwiązuje małżeństwa. [9, art. 56, 58, 133, 135]

Prosta procedura sprawdzenia

Najpierw zapisz dokładne pytanie i przepis przywołany w filmie. Otwórz ELI, ISAP lub Dziennik Ustaw i sprawdź aktualność tekstu oraz zmiany. Odróżnij brzmienie przepisu od komentarza. Jeśli odpowiedź zależy od szczegółów zdarzenia lub orzecznictwa, poproś o pomoc prawnika. Wyjaśnij klasie, co udało się ustalić, a co wymaga dalszego sprawdzenia.

Szukanie sankcji nie powinno wypierać analizy praw pokrzywdzonego, zasad postępowania, pomocy i zapobiegania. Poradnik nie proponuje zapamiętywania tabel kar ani prognozowania wyników rzeczywistych sporów uczniów.

8 Dobre praktyki i współpraca z ekspertem

Doświadczenia Fundacji ProPublika

Z doświadczeń prowadzących zajęcia Fundacji wynika, że tematy spraw zachęcają uczniów do analizowania wydarzeń, a pytania między etapami często wywołują spontaniczną dyskusję. Zajęcia prowadzili prawnicy, sędziowie, prokuratorzy i edukatorzy. Możliwość zadawania pytań osobom pracującym z prawem zwiększała zainteresowanie uczestników.

Podczas zajęć Fundacji uczestnicy zwykle wybierają sprawę na początku spotkania, oglądają kolejne filmy, wspólnie omawiają odpowiedzi i podsumowują wnioski. To wskazówki wynikające z praktyki prowadzących, a nie z badań skuteczności tej metody. Przebieg i tempo pracy trzeba dostosować do potrzeb konkretnej klasy.

Jak przełożyć te doświadczenia na lekcję

Zapewnij czas na odpowiedzi i wybierz pytania, które warto omówić szerzej. Wykorzystaj spontaniczną dyskusję, jeśli pomaga zrozumieć temat lekcji. Gdy rozmowa od niego odbiega, zapisz wątek i ustal, kiedy do niego wrócicie. Nie pozwól, aby dyskusję zdominowały anegdoty lub jedna osoba.

Przykładowy przebieg zajęć

W klasie VIII nauczyciel może wybrać sprawę „Dręczenie” i wyjaśnić cel lekcji: rozpoznanie przemocy i poznanie sposobów uzyskania pomocy. Po pierwszych scenach uczniowie samodzielnie zapisują sygnał ostrzegawczy. Po mediacji sprawdzają, czy zasady rozmowy były przestrzegane. Na końcu każdy wskazuje bezpieczną reakcję świadka i dorosłą osobę, która może pomóc.

W starszej klasie można omówić sprawę „Rozwód” i poprosić uczniów o odróżnienie żądań rodziców od potrzeb dziecka. Po finale uczniowie wyjaśniają, dlaczego porozumienie dotyczące rozstania może mieć sens.

Zaproszony prawnik

Ustal z zaproszonym prawnikiem temat i zakres spotkania. Pytania uczniów zbierz także anonimowo. Poproś gościa o wyjaśnienia zrozumiałe dla danej klasy i o wskazywanie, kiedy odpowiedź wymaga indywidualnej analizy. Pytania o prywatną sytuację ucznia omów poza grupą. Nauczyciel nadal prowadzi lekcję i dba o to, by wszyscy mogli bezpiecznie w niej uczestniczyć.

Po spotkaniu odnotuj przydatne pytania i pomysły do wykorzystania na kolejnych zajęciach. Jeśli nie możesz zaprosić eksperta, korzystaj z objaśnień poradnika i źródeł urzędowych. Poradnik pomaga również samodzielnie prowadzić zajęcia.

Ewaluacja i informacja zwrotna

Krótkie sprawdzenie efektów

Na początku poproś o odpowiedź na jedno pytanie związane z celem. Na końcu wróć do niego i dodaj prośbę o uzasadnienie. Przykład: „Co może zrobić świadek dręczenia?”. Zmiana jakości odpowiedzi pokaże więcej niż deklaracja, że film się podobał.

Kryterium	Co obserwujemy	Przydatna informacja zwrotna
Oparcie w materiale	Uczeń przywołuje konkretną informację.	„Podaj zdarzenie, które wspiera twój wniosek”.
Rozróżnienie informacji	Oddziela twierdzenie od ustalenia i opinii.	„Czy tę wersję przedstawia tylko bohater?”.
Uwzględnienie innych	Dostrzega pokrzywdzonego i dalsze skutki.	„Dodaj konsekwencję dla innej osoby”.
Praktyczny wniosek	Wskazuje realny i bezpieczny krok.	„Kto może pomóc w wykonaniu tego działania?”.
Sposób rozmowy	Słucha i przedstawia argument bez obrażania.	„Odpowiedz na argument, bez oceny osoby”.

Kryteria służą informacji zwrotnej. Jeśli stosujesz ocenę, zapowiedz jej zasady i oceniaj wiedzę lub uzasadnienie, a nie prywatne poglądy, ujawnione doświadczenia czy emocje. Zapewnij alternatywną formę wypowiedzi.

Refleksja ucznia

- Jedna informacja, która zmieniła moje rozumienie sprawy.
- Jeden argument, który uważam za najważniejszy.
- Jeden bezpieczny krok przydatny w podobnej sytuacji.

Lista kontrolna przed zajęciami

- Obejrzałem całą sprawę i sprawdziłem jej zakończenie.
- Wybrałem cel, pytania i pojęcia wymagające objaśnienia.
- Sprawdziłem czas, sprzęt oraz dostępne udogodnienia.
- Oceeniłem trudne treści i przygotowałem alternatywę.
- Znam szkolną drogę pomocy i interwencji.

Lista kontrolna po zajęciach

- Zebrano krótką odpowiedź pokazującą efekt uczenia się.
- Wyjaśniono ważne nieporozumienia i zapisano pytania do sprawdzenia.
- Uczniowie wiedzą, do kogo zwrócić się o pomoc.
- Odnotowano, które pytanie angażowało klasę i co wymagało więcej czasu.

Potwierdzenia PDF, statystyki wyborów i frekwencja dostarczają informacji o udziale w zajęciach i odpowiedziach użytkowników. Same nie wystarczą do oceny umiejętności uczniów ani do wyciągania wniosków o postawach całej młodzieży.

? 9 Przykłady odpowiedzi i kryteria oceny

Co podlega ocenie

Przy pytaniach o wiedzę sprawdzaj zgodność z objaśnionym pojęciem, przepisem lub wydarzeniem. Uczeń nie musi odtwarzać odpowiedzi słowo w słowo. Przy interpretacji oceniaj poprawność informacji, wykorzystanie okoliczności i sposób uzasadnienia. Przy pytaniu o opinię nie oceniaj zgodności stanowiska z poglądem nauczyciela lub filmowym rozstrzygnięciem.

Klucz na kolejnych stronach odnosi się do dodatkowych pytań poradnika. Nie wskazuje jednej poprawnej odpowiedzi na każde pytanie w symulatorze. Uzasadniona różnica ocen jest dopuszczalna; błędne informacje, przypisywanie winy pokrzywdzonemu i usprawiedliwianie przemocy wymagają korekty.

Prosta skala do informacji zwrotnej

Przed zadaniem przedstaw trzy kryteria. Każde można ocenić w skali 0-2. Punkty pokazują, co uczeń zrobił dobrze i co powinien poprawić. Nie należy automatycznie przeliczać ich na stopień szkolny.

Kryterium	2 punkty	1 punkt	0 punktów
Poprawność informacji	Prawidłowo rozumie pojęcia i istotne fakty.	Rozumie część informacji, ale pomija ważne zastrzeżenie.	Opiera wniosek na istotnym błędzie lub na treści sprzecznej z materiałem.
Odwołanie do okoliczności	Wskazuje konkretną informację i wyjaśnia jej znaczenie.	Przywołuje przykład, ale słabo łączy go z wnioskiem.	Nie wskazuje podstawy w materiale lub dopowiada kluczowy fakt.
Uzasadnienie	Łączy wniosek z argumentem, odróżnia to, co wiadomo, od tego, co wymaga sprawdzenia.	Wniosek ma częściowe uzasadnienie, wymagające rozwinięcia.	Podaje sam werdykt lub wyciąga wniosek niezgodny z przesłankami.

Odpowiedź dobrze uzasadniona spełnia kryteria i jasno łączy informację z wnioskiem.

Odpowiedź częściowa wskazuje trafny element, lecz wymaga uzupełnienia.

Odpowiedź wymagająca korekty zawiera istotny błąd pojęciowy, faktyczny albo niebezpieczny wniosek. Nawet dobrze sformułowana wypowiedź może zawierać taki błąd. Wyjaśnij go przed podsumowaniem.

Jak przekazać informację zwrotną

Użyj dwóch krótkich zdań: „Trafnie zauważyłeś, że...” oraz „Uzupełnij odpowiedź o..., ponieważ...”. Pozwól poprawić wypowiedź po rozmowie. Nie oceniaj ujawnionych doświadczeń, emocji, gotowości do wypowiadania się publicznie ani długości wypowiedzi. Można oddać krótką notatkę lub odpowiedzieć w parze.

Na godzinie wychowawczej skala pomaga rozmawiać o odpowiedziach i sprawdzać, czy uczniowie rozumieją temat. Przy wystawianiu ocen z przedmiotu nauczyciel dostosowuje kryteria do celu lekcji, zasad oceniania i potrzeb uczniów. Przy pytaniu o wiedzę często wystarczą poprawna odpowiedź i krótkie wyjaśnienie, bez oceniania rozbudowanej argumentacji.

? Klucz do pytań o wiedzę w siedmiu sprawach

Stalking

Pytanie. Czy deklarowane uczucie oznacza zgodę na dalszy kontakt?

Elementy odpowiedzi. Nie. Osoba, z którą ktoś się kontaktuje, ma prawo wyznaczać granice i odmówić dalszego kontaktu. Obrażliwe wiadomości, groźby i naruszenia prywatności trzeba oceniać niezależnie od deklarowanych uczuć sprawcy. O kwalifikacji prawnej decyduje spełnienie warunków określonych w przepisie, a nie sama liczba wiadomości.

Handel narkotykami

Pytanie. Czym różni się wyjaśnienie motywu od usprawiedliwienia czynu?

Elementy odpowiedzi. Motyw pozwala rozumieć, dlaczego ktoś podjął decyzję. Trudna sytuacja rodziny nie czyni nielegalnego zachowania dozwolonym. Okoliczności obu bohaterów porównujemy osobno, uwzględniając zachowanie i skutki dla innych.

Wypadek pod wpływem alkoholu

Pytanie. Czy dobre samopoczucie po alkoholu dowodzi możliwości bezpiecznego prowadzenia?

Elementy odpowiedzi. Nie. Subiektywna ocena nie dowodzi trzeźwości ani sprawności. Bezpieczny powrót trzeba zaplanować bez prowadzenia po spożyciu alkoholu. W fabule znaczenie ma cały ciąg zdarzeń; udział drugiego kierowcy sam nie rozstrzyga o odpowiedzialności Igora.

Rozbój

Pytanie. Co odróżnia szkodę dotyczącą telefonu od krzywdy Amelii?

Elementy odpowiedzi. Utrata lub uszkodzenie rzeczy dotyczy majątku. Strach, poniżenie i naruszenie poczucia bezpieczeństwa dotyczą osoby. Odzyskanie telefonu nie musi usuwać tych następstw ani odpowiedzialności za wcześniejsze zachowanie.

Wandalizm

Pytanie. Czy zgoda na pierwsze graffiti obejmuje drugi budynek?

Elementy odpowiedzi. Nie. Zgoda dotyczy określonego miejsca i działania. Bohater sam podjął decyzję o ingerencji w inny budynek. Impuls i presja kolegów mogą wyjaśniać decyzję, ale nie zastępują pozwolenia.

Oszustwo

Pytanie. Czy każda spóźniona dostawa dowodzi oszustwa?

Elementy odpowiedzi. Nie. Trzeba odróżnić niewykonanie umowy od celowego wprowadzenia w błąd. W historii Beaty analizujemy przedstawione informacje o zamiarze i braku działań na rzecz realizacji zamówień, a nie samo niezadowolenie kupujących.

Nieumyślne spowodowanie śmierci

Pytanie. Czym różni się odpieranie ataku od odwetu?

Elementy odpowiedzi. Obrona konieczna dotyczy odpierania bezpośredniego, bezprawnego zamachu. Odwet po ustaniu zagrożenia wymaga odrębnej oceny. Brak zamiaru śmierci nie oznacza automatycznie braku odpowiedzialności. [7, art. 9 i 25]

? Klucz do pytań o wiedzę w pozostałych sprawach

Zwierzęta

Pytanie. Czym różni się obserwacja świadka od domysłu?

Elementy odpowiedzi. Świadek może opisać to, co widział lub słyszał; przypuszczenie o niewidzianym zdarzeniu wymaga sprawdzenia. W tej historii istotna jest kolejność wydarzeń i to, czy w chwili uderzenia psa zagrożenie jeszcze trwało.

Obowiązek alimentacyjny

Pytanie. Czy ukończenie osiemnastu lat automatycznie kończy obowiązek alimentacyjny?

Elementy odpowiedzi. Nie. Istotne są między innymi możliwość samodzielnego utrzymania się, usprawiedliwione potrzeby oraz możliwości zarobkowe i majątkowe rodziców. Przepisy przewidują także szczególne przesłanki dotyczące pełnoletniego dziecka. [9, art. 133 i 135]

Bullying nękanie Dominiki

Pytanie. Jak odróżnić dręczenie od pojedynczej sprzeczki i jak może pomóc świadek?

Elementy odpowiedzi. Dręczenie ma charakter powtarzającego się krzywdzenia przy przewadze sprawcy lub grupy. Świadek może zgłosić sytuację zaufanemu dorosłemu i wspierać pokrzywdzoną bez ponownego publikowania materiałów. Usunięcie wpisu nie usuwa automatycznie następstw. [6]

Dręczenie

Pytanie. Czy trwającą przemoc z przewagą sprawcy należy przekazać mediatorowi rówieśniczemu?

Elementy odpowiedzi. Nie. Potrzebne są ochrona pokrzywdzonego i interwencja dorosłych. Uczeń nie ma obowiązku doprowadzenia do ugody, aby uzyskać pomoc. Obecność mediatora lub rodziców nie usprawiedliwia dalszego poniżania. [6]

Ksenofobia

Pytanie. Czy odmowa mediacji przez Anię oznacza odpowiedzialność za dalsze prześladowanie?

Elementy odpowiedzi. Nie. Udział jest dobrowolny, a odmowa nie odbiera prawa do ochrony. Za krzywdzące zachowanie odpowiada osoba, która je podejmuje. Śmiech świadków i obraźliwe postawy dorosłych mogą podtrzymywać przemoc.

Rozwód

Pytanie. Czy udana mediacja musi oznaczać uratowanie małżeństwa?

Elementy odpowiedzi. Nie. Porozumienie może dotyczyć zasad rozstania i współpracy rodziców. Musi uwzględniać dobro dziecka. Mediator wspiera rozmowę; o rozwiązaniu małżeństwa rozstrzyga sąd. [9]

? Przykłady uzasadnień w sprawach szkolnych

Dręczenie

Zadanie. Oceń, czy kolejne spotkanie wystarczy do zapewnienia Maćkowi bezpieczeństwa. Uzasadnij odpowiedź informacją z filmu.

Dobrze uzasadniona. „Samo spotkanie nie wystarczy. Robert nadal poniża Maćka także podczas rozmowy, więc nie widać zatrzymania przemocy. Dorośli powinni przerwać krzywdzenie, zapewnić wsparcie i sprawdzać, czy sytuacja się poprawia”. Wypowiedź wskazuje konkretną okoliczność i łączy ją z właściwym działaniem.

Częściowa. „Robert powinien przestać, a rodzice pomóc”. Kierunek jest trafny. Poproś o wskazanie sceny oraz wyjaśnienie, co znaczy pomoc: przerwanie obrażania, zgłoszenie i ochrona Maćka.

Wymagająca korekty. „Maciek powinien być twardszy i dogadać się z Robertem”. Wyjaśnij, że odpowiedzialność za zatrzymanie przemocy nie spoczywa na pokrzywdzonym. Poproś o ponowne uzasadnienie z uwzględnieniem nierównowagi sił i roli dorosłych.

Ksenofobia

Zadanie. Oceń znaczenie reakcji grupy i dorosłych dla sytuacji Ani. Wskaż jedną potrzebną zmianę.

Dobrze uzasadniona. „Śmiech koleżanek wzmacnia Maję, a obraźliwe wypowiedzi ojca podtrzymują krzywdzenie. Potrzebna jest reakcja dorosłych, która zatrzyma takie zachowania i ochroni Anię. Jej odmowa mediacji nie zwalnia szkoły z działania”. Uczeń wyjaśnia, jak zachowanie innych podtrzymuje krzywdzenie, i proponuje bezpieczne działanie.

Częściowa. „Inni nie powinni się śmiać, bo Ani jest przykro”. Trafnie dostrzega rolę świadków. Poproś o rozwinięcie: jak ich reakcja wpływa na sprawczynię i co powinni zrobić dorośli?

Wymagająca korekty. „Ania też jest winna, bo nie chciała mediacji”. Popraw błędne przypisanie odpowiedzialności. Odmowa spotkania nie usprawiedliwia przemocy. Poleć wskazanie zachowania Mai i obowiązku ochrony przez dorosłych.

Wspólna zasada

Powyższe odpowiedzi są przykładami do pytań poradnika. Uczeń może wskazać inne sceny i inne bezpieczne działania. Oceniaj, czy argument jest poprawny i oparty na materiale, a nie czy odpowiedź jest podobna do wzoru. Krytyka działania dorosłego powinna odnosić się do konkretnego zachowania.

? Przykłady uzasadnień w sprawie rozwodowej

Porozumienie i dobro dziecka

Zadanie. Oceń, co nadaje sens porozumieniu Agnieszki i Pawła. Odwołaj się do potrzeb Janka oraz do sytuacji rodziców.

Dobrze uzasadniona. „Porozumienie ma sens, ponieważ Janek potrzebuje ciągłości opieki i rehabilitacji, a rodzice mogą uzgodnić podział obowiązków mimo rozstania. Agnieszka mówi o przeciążeniu opieką, Paweł o zapewnieniu dochodów. Uzgodnienia powinny uwzględniać obie potrzeby i być możliwe do wykonania”. Odpowiedź wykorzystuje okoliczności i nie utożsamia ugody z powrotem do małżeństwa.

Częściowa. „Ugoda jest dobra, bo dziecko potrzebuje obojga rodziców”. Uczeń dostrzega dobro dziecka, ale wypowiedź jest ogólna. Poproś o wskazanie potrzeb Janka i przykładu realnego ustalenia, które mogłoby je wspierać.

Wymagająca korekty. „Dla dobra dziecka rodzice muszą zostać razem, więc mediator powinien odrzucić rozwód”. Wyjaśnij różnicę między współpracą rodziców a utrzymaniem małżeństwa. Mediator nie rozstrzyga o rozwodzie. Porozumienie może dotyczyć sposobu rozstania i odpowiedzialnej opieki; decyzję o rozwiązaniu małżeństwa podejmuje sąd. [9]

Różne stanowiska mogą mieć dobre uzasadnienie

Jedna osoba może uznać ustalenia za wartościowe, druga za wymagające doprecyzowania. Druga odpowiedź może brzmieć: „Kierunek jest dobry, ale trzeba ustalić, kto zapewnia opiekę podczas kolejnych wyjazdów i co się stanie, gdy nie można wykonać umowy”. Jeśli uczeń opiera ten wniosek na fabule i uzasadnia go dobrem dziecka, jego ocena również jest dopuszczalna.

📝 Zadanie końcowe i sprawdzenie efektu

Poproś o wskazanie trzech potrzeb Janka i dwóch możliwych ustaleń rodziców. Uznaj m.in. ciągłość opieki, dostęp do rehabilitacji, poczucie bezpieczeństwa i ochronę przed kłótniami. Trafne propozycje mogą dotyczyć podziału obowiązków, przekazywania informacji oraz sposobu postępowania przy zmianie planu. Nie wymagaj jednej wersji harmonogramu kontaktów.

Nie oceniaj rodzin uczniów ani ich doświadczeń. Informacja zwrotna powinna dotyczyć fikcyjnej sytuacji z filmu i celu zadania. Jeśli uczeń opowie o własnych trudnościach, zapewnij mu możliwość rozmowy poza klasą.

10 Źródła i materiały do sprawdzania informacji

Źródła urzędowe i metodyczne

Odwołania w nawiasach kwadratowych wskazują poniższe pozycje. Przed zajęciami sprawdzaj aktualność przepisów oraz podstawę programową właściwą dla rocznika. Tekst ujednolicony ułatwia korzystanie z przepisów, ale obowiązujące prawo wynika z ogłoszonych aktów prawnych i ich zmian.

[1] Wdrażanie nowej podstawy szkoły podstawowej. Rozporządzenie Ministra Edukacji z 11 marca 2026 r., Dz.U. 2026 poz. 378, szczególnie § 4. Określa przepisy przejściowe dotyczące poszczególnych roczników.

<https://dziennikustaw.gov.pl/D2026000037801.pdf>

[2] WOS w szkole podstawowej. Zintegrowana Platforma Edukacyjna, „Wiedza o społeczeństwie”, podstawa programowa dla szkoły podstawowej. Podaje numerację działów i wymagań. Przy jej stosowaniu w klasie VIII uwzględnij przepisy przejściowe.

<https://zpe.gov.pl/podstawa-programowa/szkola-podstawowa/wiedza-o-spoleszenstwie>

[3] Edukacja obywatelska liceum i technikum. Rozporządzenie Ministra Edukacji z 6 marca 2025 r., Dz.U. 2025 poz. 382, część dotycząca edukacji obywatelskiej i § 2 ust. 2.

<https://dziennikustaw.gov.pl/D2025000038201.pdf>

[4] WOS w zakresie rozszerzonym. Zintegrowana Platforma Edukacyjna, „Wiedza o społeczeństwie PP 2022”, liceum i technikum. Materiał do powiązania z działem X „Prawo”.

<https://zpe.gov.pl/podstawa-programowa/szkola-ponadpodstawowa/wiedza-o-spoleszenstwie-pp-2022>

[5] Standardy prowadzenia mediacji. Sąd Okręgowy w Lublinie, publikowane standardy i wskazówki mediacyjne. Standardy nie są ustawą i nie zastępują właściwych przepisów postępowania.

<https://www.lublin.so.gov.pl/standardy-prowadzenia-mediacji,m,mg,282,294>

[6] Przemoc rówieśnicza. Ewa Czemierowska-Koruba, „Agresja i przemoc w szkole”, Ośrodek Rozwoju Edukacji, wydanie II. Źródło rozróżnienia agresji i przemocy, znaczenia przewagi sprawcy i granic mediacji; szczególnie s. 40-41. Dalsze ćwiczenia w poradniku są autorskimi propozycjami metodycznymi.

https://ore.edu.pl/wp-content/uploads/phocadownload/pracownie/Agresja_i_przemoc_w_szkole_Czemierowska_wyd.-II.pdf

Przepisy prawa

[7] Kodeks karny. Ustawa z 6 czerwca 1997 r.; tekst ujednolicony udostępniony przez Kancelarię Sejmu. Szczególnie art. 9, 10, 25 i 190a. Przed wykorzystaniem szczegółowych sankcji sprawdź późniejsze zmiany i czas popełnienia czynu.

<https://api.sejm.gov.pl/eli/acts/DU/2025/383/text/U/D20250383Lj.pdf>

[8] Nieletni. Ustawa z 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, Dz.U. 2022 poz. 1700, ze zmianami. Szczególnie art. 1 i 57. Oficjalna strona ustawy i powiązanych aktów prawnych; przy szczegółowych pytaniach sprawdzaj aktualne brzmienie.

<https://api.sejm.gov.pl/eli/acts/DU/2022/1700/text.html>

[9] Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Tekst jednolity, Dz.U. 2026 poz. 236; szczególnie art. 56, 58, 133 i 135, z uwzględnieniem późniejszych zmian.

<https://dziennikustaw.gov.pl/D2026000023601.pdf>

[10] Numer alarmowy 112. Serwis administracji publicznej, informacje o sytuacjach wymagających zgłoszenia alarmowego.

<https://www.gov.pl/web/numer-alarmowy-112/co-zglaszac>

Symulator i pomoce Fundacji ProPublika

Materiały dotyczą publicznie dostępnego symulatora „Teraz Ty bądź Sędzią!": <https://www.wydaj-wyrok.pl>. Przed zajęciami sprawdź przebieg wybranej sprawy w narzędziu.

Pytania uzupełniające, zadania i ścieżki w poradniku są propozycjami do wykorzystania na lekcji. W rozdziale 8 opisano doświadczenia prowadzących zajęcia Fundacji i podano przykładowe sposoby pracy z klasą.

Poradnik obejmuje cały symulator i może być podstawą samodzielnych zajęć. Materiały do konkretnych lekcji dobieraj do wieku, celu, czasu i potrzeb klasy. Głównym zadaniem prowadzącego pozostaje pomoc w rozumieniu sytuacji, uzasadnianiu decyzji oraz wybieraniu bezpiecznych i odpowiedzialnych działań.

Dodatkowe źródła do map i ćwiczeń

[11] Edukacja obywatelska branżowa szkoła I stopnia. Rozporządzenie Ministra Edukacji z 14 lipca 2026 r., Dz.U. 2026 poz. 1012, załącznik nr 1, część „Edukacja obywatelska”. Wymagania przywołane w mapie: I.2-3, II.1, II fakultatywne 3, III.3, IV.5-7 i IV fakultatywne 3.

<https://api.sejm.gov.pl/eli/acts/DU/2026/1012/text.pdf>

[12] Konwencja o prawach dziecka. Konwencja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 20 listopada 1989 r., ogłoszona w Dz.U. 1991 nr 120 poz. 526. Fragmenty do analizy: art. 2 i art. 19 ust. 1. W dokumencie opublikowano tekst polski i francuski; do ćwiczenia wybierz tekst polski.

<https://api.sejm.gov.pl/eli/acts/DU/1991/526/text.pdf>

[13] Działanie organizacji pozarządowej. Fundacja Ocalenie, opis Centrum Pomocy Cudzoziemcom. Przykład wsparcia prawnego, pomocy w kontaktach ze szkołami i urzędami oraz wsparcia psychologicznego. Strona organizacji służy jako źródło opisu jej działalności. Aktualną ofertę sprawdzaj przed lekcją.

<https://ocalenie.org.pl/en/help-center-for-foreigners>

[14] Powszechna Deklaracja Praw Człowieka. Biblioteka Sejmowa, polski tekst Deklaracji z 10 grudnia 1948 r. Początek preambuły służy analizie godności, równych praw i ochrony przed strachem.

<https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html>

Dostęp do symulatora

Lista spraw pozwala wybrać film według tytułu. Karty zawierają link do tej listy oraz odnośniki do rozdziałów poradnika. Opisy w symulatorze mogą odwoływać się do dawnych przepisów. Rozdział 7 wyjaśnia, jak odróżnić je od obecnie obowiązującego prawa.

<https://www.wydaj-wyrok.pl/law-cases/>

Materiały do lekcji

Karty spraw, klucz odpowiedzi i skala są częścią poradnika. Szczegółowe scenariusze, karty pracy i materiały graficzne do sześciu lekcji stanowią osobny pakiet. Wybierz materiały zgodne z poziomem nauczania, celem oraz potrzebami grupy.